

Alma Virtanen

LASTENTARHANOPETTAJA ENEMMÄN TUKEA TARVISEVAN
LAPSEN OHJAAJANA

Sosionomi (AMK) koulutusohjelma
2014

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

LASTENTARHANOPETTAJA ENEMMÄN TUKEA TARVISEVAN LAPSEN OHJAAJANA

Virtanen, Alma
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Toukokuu 2014
Ohjaaja: Manni, Merja
Sivumäärä: 53
Liitteitä: 1

Asiasanat: tehostettu tuki, erityinen tuki, varhaiserityiskasvatus

Opinnäytetyön aiheena on tutkia tehostetun ja erityisen tuen toteutumista lastentarhanopettajan työssä. Tutkimukseni osoitti että tehostettu ja erityinen tuki toteutuu lastentarhanopettajan arjessa monin eri tavoin. Tuen muodot näkyvät erilaisina lasta tukevinä keinoina ja käytänteinä, kuten pienryhmät ja erilaiset suunnitelmalliset harjoitteet. Ympäristön huolellinen harkinta ja ympärillä olevien lähi-ihmisten ymmärrys ja tuki ovat tärkeitä osa-alueita tuen toteutuksessa.

Opinnäytetyöni käsittelee päiväkodissa työskentelevien lastentarhanopettajien menetelmiä joilla lastentarhanopettaja työskentelee kun ryhmässä on varhaiserityiskasvatusta tai esiopetuksen kolmiportaisen tuen tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevia lapsia.

Työssäni haastattelin päiväkodeissa työskenteleviä lastentarhanopettajia tarkoituksena selvittää heidän käsityksiään ja ajatuksiaan työstä näiden lasten kanssa ja sen kehittämistä. Työn tavoitteena on nostaa esille tavallisten päiväkotiryhmien lastentarhanopettajien mahdollisuuksia ja keinoja toimia erityislasten kanssa.

Tutkimus on kvalitatiivinen. Keräsin tutkimusmateriaalin teemahaastattelujen avulla. Tutkimuksessa haastattelin viittä lastentarhanopettajaa. Tutkimuskysymyksiä oli kolme: 1. Miten kolmiportaisen tuen muodoista tehostettu ja erityinen tuki toteutuu päiväkodin arjessa ja miten niiden toimivuutta voitaisiin kehittää. 2. Miten lastentarhanopettajat päiväkodissa saavat tukea työlleen tehostetun ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kanssa. 3. Miten lastentarhanopettajat pystyvät antamaan tukea eteenpäin tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa työskentelevälle avustajalle.

Teoria keskittyy lastentarhanopettajan työssä varhaiskasvatuksen käytäntöä ohjaaviin virallisiin määritelmiin jotka ohjaavat arjen työtä: varhaiskasvatussuunnitelmaan, erityisvarhaiskasvatukseen ja esiopetuksen kolmiportaiseen tukeen. Lisäksi teoriaosuudessa käsitellään lastentarhanopettajan osallisuutta osana moniammatillista tiimiä sekä oman työpaikkansa tiimiä. Teoriassa otetaan myös huomioon päiväkodin sisäisiä varhaiserityiskasvatukseen vaikuttavia sisältöjä. Kaikki osa-alueet teoriassa ovat osa-alueita, jotka ohjaavat lastentarhanopettajaa työssään lasten kanssa ja haastatteluissa käy ilmi, miten ne työelämän kentällä käytännössä näkyvät.

KINDERGARTEN TEACHER SUPPORTING A CHILD WITH INCREASED NEEDS

Virtanen, Alma

Satakunta University of Applied Sciences

Social Services degree program

May 2014

Instructor: Manni, Merja

Number of pages: 53

Attachments: 1

Keywords: enhanced support, special support, early special education

The subject of this thesis is to study the realization of enhanced and special support in the kindergarten teacher's work. My study showed that the enhanced and special support is realized in various different ways in the daily work of a kindergarten teacher. The forms of support are seen as different means and practices supporting the child, such as small group sizes and various methodical exercises. Careful consideration of the environment and understanding and support of the people close to the child are important areas in implementing the support.

My thesis deals with those methods of kindergarten teachers working in day-care centers that the teacher uses when there are children in the group in need of special early education, or children in need of enhanced three-tier special support for their pre-school education.

In my work I interviewed kindergarten teachers working in day-care centers, with the purpose of finding out their views and thoughts about the work with these children and how to develop it. The aim is to highlight the possibilities and means of kindergarten teachers work with special children in ordinary kindergarten groups.

The study is qualitative. The study data I collected by interviews. In the study I interviewed five kindergarten teachers. The research questions were three: 1. How is the enhanced and special support of the three-tier support model realized in the everyday life of a kindergarten and how could its effectiveness be improved. 2. How are the kindergarten teachers in day-care centers supported in their work with children needing enhanced and special support. 3. How the kindergarten teachers in turn can provide support to the assistants working with these children.

The theory focuses on the formal definitions governing the early childhood education practices that guide the everyday work of a kindergarten teacher: early childhood education plan, early special education plan and the three tier support of preschool education. In addition, the theoretical part of the study addresses the participation of a kindergarten teacher in a multiprofessional team and as a part of their own workplace team. The theory takes into account factors affecting the early special education within the day-care center. All aspects of the included theory are aspects that govern the kindergarten teachers in their work with children, and the interviews reveal how these aspects manifest in practice in the field of work.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 VARHAISIA TUKIMUOTOJA PÄIVÄKODISSA.....	6
2.1 Yhteiskunnallinen näkökulma varhaiskasvatukseen	6
2.2 Varhaiskasvatussuunnitelma, arkisen suunnittelun työkalu	7
2.3 Lapsen tuen tarpeeseen vastaaminen varhaiserityiskasvatuksen ja porrastetun tuen avulla päiväkodissa	8
3 LASTENTARHANOPETTAJA OSANA ISOA VERKKOA	13
3.1 Lastentarhanopettaja osana moniammatillista kasvattajayhteisöä	13
3.2 Päiväkodin varhaiskasvattajatiimi	14
4 ERITYISLAPSI MUKANA PÄIVÄKODIN RYHMÄSSÄ	16
4.1 Lapsi oppii toisilta lapsilta, vertaisoppiminen.....	16
4.2 Oppimisympäristöt lapsen oppimisen tukena.....	17
4.3 Lapsihavainnoinnista osallisuuteen	17
5 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	18
5.1 Enemmän tukea tarvitsevat lapset	18
6 TUTKIMUS	20
6.1 Tutkimuskysymykset.....	20
6.2 Tutkimusprosessi.....	21
6.3 Tutkimuksen haastateltavat sekä tutkimuksen luotettavuus.....	22
6.4 Aineiston keruu ja analyysi	23
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	26
7.1 Enemmän tukea tarvitsevat lapset osana ryhmää ja onnistumiset tässä työssä	26
7.2 Enemmän tukea tarvitsevan lapsen osallisuus ryhmässä.	28
7.3 Erityispedagoginen osaaminen näkyy menetelmäosaamisena ja kehittämistoimintana työyksikössä.....	30
7.4 Enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävässä työssä ilmeneviä haasteita ja kuormittavia tekijöitä.....	37
7.5 Erityislastentarhanopettajan tuki ja ammatillinen vuorovaikutus moniammatillisen verkoston kanssa.....	39
7.6 Lastentarhanopettajat ja avustajien ohjaustyö.....	41
7.7 Tiimityö ja työnohjaus työn tukena.....	42
7.8 Johtopäätökset	44
8 POHDINTA	45
LIITE.....	51

1 JOHDANTO

Aiheeni käsittelee varhaiserityiskasvatuksen toteutumista päiväkodin käytännöissä. Varhaiserityiskasvatus vaatii lastentarhanopettajalta ja koko tiimiltä arjessa paljon työtä ja avointa mieltä. Jokaisen lapsen on tärkeää saada kokea kuuluvansa päiväkodin lapsiryhmään, päästä olemaan yksi muista. Varhaisessa vaiheessa tehostettua tai erityistä tukea tarvitsevan lapsen ryhmässä oleminen saattaa aiheuttaa ryhmässä toiminnan muutoksia. Tässä työssäni kirjoitan varhaiserityiskasvatuksesta, jolla tarkoitetaan niitä tukitoimia, joita kohdennetaan alle esikouluikäisiin sekä esiopetuksen kolmiportaisesta tuesta, joita ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Näissä kaikissa on tavoitteena lapsen yksilöllinen, parhaiten hänen kasvuaan ja oppimistaan tukeva varhaiskasvatus päivähoitossa. Käytän työssäni näiden tukimuotojen tarpeesta olevasta lapsesta yleisnimitystä *enemmän tukea tarvitseva lapsi*. Viittaan enemmän tukea tarvitsevalla lapsella varhaista erityistä tukea tarvitsevaan, kolmiportaisen tuen tehostettua tai erityistä tukea tarvitsevaan lapseen. Tässä työssä selvitän, miten tehostetun ja erityisen tuen lasten arki päiväkodissa toimii. Rajasin aiheuttani niin, että se koskee lastentarhanopettajan työtä ja sen haasteita ja tuen muotoja, varhaiserityiskasvatuksen tai tehostetun ja erityisen tuen lasten kanssa vain päiväkodissa.

Jokainen lapsi on erilainen, kuten myös jokainen perhe on erilainen. Lasten valmiudet oppia uutta tietoa ja taitoa ovat myös erilaiset. Lapsella on päivähoitoon tullessaan tietynlaiset oppimisedellytykset, eli taidot, valmiudet oppia uusia asioita. (Ahvenainen, Ikonen & Koro 2002, 27.) Päivähoitoon tullessa täytyy opetella tavallaan uusi kulttuuri, jota Päivi Pihlaja kuvaa sosio-kulttuuriseksi tilaksi, missä kasvattajat ja lapset vaikuttavat toisiinsa. Päiväkodin kulttuuriympäristöön vaikuttavat kunnan ja valtion ohjeistukset (Pihlaja 2005, 20.) Lapsi omaksuu hoitopaikkansa tavat ja kulttuurin sekä sosiaalisen vuorovaikutusmallin. Päivähoitossa enemmän tukea tarvitseva lapsi pääsee osalliseksi ryhmään tasa-arvoisena ryhmän jäsenenä. Hän tarvitsee enemmän ohjausta ja toiminnan suunnittelijalta valmisteluja voidakseen osallistua kaikkeen toimintaan. Tätä on tärkeää harjoitella, jotta päiväkodista kouluun siirtyessä, eli nivelvaiheessa, sosiaalisten tapakulttuurien ero ei ole enää niin suuri. Lapsille,

jotka tarvitsevat tehostettua tai erityistä tukea kehittyäkseen taidoissaan on erityisen tärkeää opetella tuetusti sosiaalista olemista ryhmissä. Enemmän tukea tarvitseva lapsi asettaa erilaisia haasteita ryhmälle, ryhmän ohjaamiselle ja työtiimille päiväkodissa.

Tavalliseen ryhmään kuulumisessa on etuna, että se mahdollistaa lapselle vertaisryhmän, läsnä on toisia lapsia, joilta voi katsoa mallia miten olla, miten oppia. Siinä missä lapselle vertaistuki toisilta lapsilta on tärkeää, on myös lastentarhanopettajalle toimiva työtiimi työn pulmapaikkojen pohtimisessa tärkeää. Lastentarhanopettaja saa tukea omalta työtiimiltään, joka elää saman lapsiryhmän kanssa samat ilot ja surut ja haastavat ajat. Työtiimin keinojen ollessa riittämättömät voidaan työhön hakea tukea myös erityislastentarhanopettajalta ja moniammatillisilta yhteistyötahoilta.

2 VARHAISIA TUKIMUOTOJA PÄIVÄKODISSA

2.1 Yhteiskunnallinen näkökulma varhaiskasvatukseen

Yhteiskunta katsoo maailmaa omien lähtökohtiensa kautta, totuttujen tapojen ja perimän, kulttuurin mukaan. Sama pätee päiväkotiin, meidän yhteiskunnassamme päiväkodissa annetaan varhaiskasvatusta siten, kuin se meidän kulttuurissamme määritellään. Kulttuurin ja sosiaalisten ryhmien käsitykset määrittelevät normaaliuden käsitettä. Kulttuurissamme on hyvinkin tarkkoja käyriä, joille tiettyä ikä kautena tulisi yltää (neuvolan kasvukäyrät esim.) Kulttuurisidonnainen normaaliuden käsite määrittelee rajojen kautta poikkeavuuden ja erilaisuuden. (Pihlaja 1998, 47.) Meille normaalia on yltää neuvolan käyrille, niin että kasvu ei kulje liikaa ala- tai yläkäyrällä, meille normaalia on saavuttaa tietty taso varhaislapsuuden testeissä. Meillä on olemassa selkeät mittarit, mikä on normaalia.

”Lapsen kehitys muotoutuu lopulta hänen yksilöllisten ominaisuuksiensa ja elinympäristön keskinäisessä vuorovaikutuksessa, mikä osaltaan vaatii lähipiirin ihmisiltä

ja ammattihenkilöiltä oikeaa vammaisuuskäsitystä ja hyvää tietoa lapsen vammaisuudesta ja sairauksista hoitoratkaisuja ja kehityksen tukemista koskevia päätöksiä tehtäessä.” (Pöyhä, Tasmuth & Reinikainen 2014, 78)

Kulttuuriin sidottu normaaliuden käsitys voi olla iso silta joka pitää ylittää, jotta pystyy ymmärtämään ja tukemaan erilaisella tavalla kehittyvää lasta. Ymmärrys syntyy vuorovaikutuksesta, vuorovaikutus tutustumisesta ja kontaktista. Tässä ajassa arvostetaan osaamista, pärjäämistä itse, erikoistumista, urasuunnittelua, tämä projekti alkaa lapsuudesta. (Kurttila 2011, 39).

2.2 Varhaiskasvatussuunnitelma, arkisen suunnittelun työkalu

Päivähoidon varhaiskasvatuksessa lapsi saa päivittäisen hoitopäivänsä aikana varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatus on lapsen hoitoa, kasvatusta ja opetusta hoitopäivän aikana. Se on myös perheiden tukemista sekä lapsen tukemista siirtymävaiheessa (niveltvaihe), lisäksi varhaiskasvatukseen tulee tukea erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen kuntoutusta kuntoutussuunnitelman mukaan sekä tarvittaessa toimia lastensuojelun avohuoltona. (Määttä & Rantala 2010, 97.)

Lastentarhanopettajan arkea päiväkodissa ohjaa lait ja säädökset, mutta toiminnan suunnittelussa myös varhaiskasvatussuunnitelma. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos laati nykyiset Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Vasu) vuonna 2003. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen sisällöllisen kehittämisen ja ohjauksen väline. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta laaditaan kuntakohtainen Vasu ja vielä toimipistekohtainen Vasu. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen www- sivut. 2014.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on varhaiskasvattajan (lastentarhanopettajan) työkalu, johon on yhdessä huoltajan kanssa kirjattu lapsen kasvatuksellisia haasteita ja tavoitteita, kasvatuskumppanuuden mukanaan tuomia toiveita sille työlle, mitä lapsen hyväksi päiväkodissa tehdään. Varhaiskasvatussuunnitelmista tehdään koonti,

joka otetaan huomioon toimintaa ja tavoitteita suunniteltaessa. Tätä kutsutaan ryhmävasuksi. Toiminnan suunnittelussa otetaan huomioon lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja talon varhaiskasvatussuunnitelma, jotta talon tavoitteet ja lasten papereihin kirjatut tavoitteet ja erityiset tuen tarpeet täyttyvät toiminnassa.

2.3 Lapsen tuen tarpeeseen vastaaminen varhaiserityiskasvatuksen ja porrastetun tuen avulla päiväkodissa

Mikäli havaitaan, että lapsi tarvitsee enemmän tukea, vanhempien kanssa keskustellaan. Yhteistyötahojen kanssa harkitaan lapselle tehostettua tukea. Varhaiskasvatustyössä havainnoidaan lasta ja tällöin voidaan huomioida varhaisessa vaiheessa tuen tarvetta (Huhtanen 2004, 102). Matalan kynnyksen tukimuotona päiväkotiki on paikka, jossa voidaan toteuttaa tehostetun tai erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen erilaisia tukimuotoja joustavasti arjessa.

Huhtanen (2004) määrittelee erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa olevat lapset jakaen heidät niihin jotka tarvitsevat fyysisen, psyykkisen tai sosiaalisen kehityksensä tueksi erityisiä hoidollisia, erityisiä kasvatuksellisia tai erityisiä opetuksellisia tuenmuotoja. (Huhtanen 2004,13.) Fyysisiä tuen tarpeita voi olla esimerkiksi liikuntavammaisilla lapsilla. Psyykkisiä tuen tarpeita voi olla esimerkiksi tunne-elämän ja kognitiivisen oppimisen alueilla. Sosiaalisen vuorovaikutussuhteiden kehityksen häiriinnyttyä voi olla myös sosiaalisen vuorovaikutuksen kehityksen haasteita.

Varhaisvuosien erityiskasvatus eli varhaiserityiskasvatus koskee alle kouluikäisiä lapsia ja vastaa erityistä tukea tarvitsevien lasten kasvatuksellisiin ja kuntoutuksellisiin tarpeisiin päivähoidossa. Varhaiserityiskasvatuksessa yhdistyvät erityispedagoginen tieteenala sekä erityiskasvatuksen käytäntö. Nämä kattavat erityisen tuen ja hoidontarpeen ennakoinnin, määrittelyn, kuntoutuksen ja näiden arvioinnin. (Huhtanen 2004, 13.) Varhaiserityiskasvatukseen kuuluu varhaisen puuttumisen käytäntö sekä esiopetusikäisillä oikeus kolmiportaiseen tukeen. Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan toimintaa, joka ennaltaehkäisee ja toimii korjaavana käytänteenä päivähoidossa, kun lapsella on havaittu joitain haasteita. Haasteet voivat olla fyysisiä, psyykkisiä tai lapsen sosiaaliseen tilanteeseen liittyviä. Päivähoidolla on suuri merkitys

lapsen kehityksen mahdollisten haasteiden ennaltaehkäisyssä. Varhainen puuttuminen käytänteenä vastaa perusopetuksen kolmiportaista tukea toiminnoiltaan.

Varhaiskasvatuksessa alle esiopetusikäisillä ei virallisesti vielä ole käytössä kolmiportaisten tuen mallia, vaan siellä on varhaiserityiskasvatuksen toimintamalli, varhainen puuttuminen toimintakäytäntönä. Varhainen puuttuminen tarkoittaa ongelmien ehkäisemistä, jo ilmenneiden ongelmien vähentämistä ja ongelmien aiheuttamien häiriöiden vaikutuksen vähentämistä. (Huhtanen 2004). Päiväkodeissa kuitenkin on niin sanottuja sekaryhmiä, jolloin esikouluikäiset ovat samassa ryhmässä päiväkotikäisten kanssa ja näin ollen koko ryhmä hyötyy samanaikaisesti tukimuotojen käytöstä. ”Osallisuuden jatkuvuus taataan toiminnallisella osallistumisella varhaisen tuen mallin kautta esi- ja perusopetuksen kolmiportaisten tuen malliin.” (Form & Kopinen 2012, 12).

”Päivähoidon ja perusopetuksen säädöspohjassa käytetään termiä ´erityistä tukea tarvitseva lapsi´, mikä viittaa siihen, että lapselle ei riitä tavanomainen päiväkodin tai koulun toiminta, vaan hän tarvitsee jotakin enemmän tai eri tavalla. Vuosikymmenien saatossa on kehittynyt käytäntö, että näille lapsille on koulutettu omat erityiset opettajansa ja usein heidät on vielä poistettu tavallisten joukosta omiin ryhmiinsä. Takana lienee ajatus, että ammatti-ihmisten perustiedoilla ja taidoilla ei pärjää näiden erityistapausten kanssa” (Määttä & Rantala 2010,115). Nykyään enemmän tukea tarvitsevat lapset kuitenkin ovat useimmiten tavallisissa päiväkotiryhmissä. Arjessa heidän kanssaan työtä tekevät kasvatusalan ammatti-ihmiset, usein vailla erityispedagogista osaamista. Kiertävän erityislastentarhanopettajan tai varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuella arkeen saadaan tietoa, keinoja ja erityispedagogista osaamista. Kun lapsella havaitaan ongelmia tarvitaan korjaavaa toimintaa, joka käytännössä on olosuhteiden ja oppimisympäristön muokkaamista. Erityislastentarhanopettaja (tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja) antaa ohjausta henkilökunnalle ja lapselle kuntoutuksellista toimintaa. Korjaava ja ennaltaehkäisevä toiminta vaihtelevat kestoltaan ja laajuudeltaan. Paras tulos lapsen kehityksessä ja kuntoutuksessa saadaan kun lapsen koko elämänpiiri, vanhemmat ja muut lähi-ihmiset sitoutuvat lapsen tueksi tehtävään toimintaan. (Huhtanen 2004, 45.)

Esiopetuksessa työskentelevien lastentarhanopettajien arkeen kuuluu kolmiportaisen tuen eri muotojen toteutus. Päiväkodissa ja koulujen esiopetusryhmissä on käytössä kolmiportaisen tuen malli. Tämä malli sai alkunsa vuonna 2010. Tuen kolmiportaisuus tarkoittaa sitä että kaikilla lapsilla on jokin tuen muodoista käytössä. Yleistä tukea saavat kaikki lapset, tehostettua tukea sellaiset lapset jotka tarvitsevat hiukan enemmän tukea yhdessä asiassa tai monia tukimuotoja. Erityiseen tukeen ovat oikeutettuja ne lapset, joilla on suurempia tuen tarpeita tietyssä asiassa tai useita erityisiä tuen tarpeita yhtäaikaisesti. Päivähoitotyö voi toimia lastensuojelun ennaltaehkäisevänä tukimuotona mikäli lapsen kasvuympäristössä on riskejä.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2010) määritellään yleiseen tukeen kuuluvaksi laadukas esiopetus, työyhteisön toimintatapojen kehittäminen, myönteinen ilmapiiri, yhteistyö huoltajien kanssa, yhteistyö muiden opettajien sekä varhaiskasvatuksen muun henkilöstön ja eri asiantuntijoiden kanssa. Opettajien tehtäviin yleisen tuen takaamiseksi kuuluu ryhmän ohjaus edistäen sisäistä vuorovaikutusta niin, että se tukee kasvua ja oppimista. Yleisessä tuessa opettajan tulee auttaa lasta tunnistamaan omat vahvuutensa ja voimavaransa sekä vahvistaa lapsen oppimisen valmiuksia ja myönteistä minäkuva. Opettajan tukena on oppilashuoltotyöryhmän tuki, kuten myös erityisopettajan tai erityislastentarhanopettajan tarjoama tuki. Lapsen tuen tarpeisiin voidaan jo yleisessä tuessa vastata opetusta eriyttämällä, eli sopivan tasoisilla tehtävillä, yhteistyöllä toisten opettajien kanssa ja opetusryhmien muuntelulla, mutta myös tarvittaessa ryhmäavustajan avulla. Esiopetuksen alussa voidaan lapsen ja huoltajan kanssa tehdä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma. (Opetushallituksen www-sivut. 2014.)

Yleisen tuen jäädessä riittämättömäksi, opettaja laatii lapsesta pedagogisen arvion. Arvioon hän kirjaa minkälaista tukea lapsi on saanut ja miten se on toiminut. Lisäksi opettaja kirjaa ylös lapsen oppimisvalmiudet ja erityistarpeet. Opettaja arvioi keinot, joilla lasta voisi tukea hänen kasvussaan ja oppimisessaan. Tarvittaessa opettaja voi pyytää myös muilta asiantuntijoilta apua arvion kirjoittamisessa, esimerkiksi lastensuojelullisissa tarpeissa. Huoltajan luvalla arvioon saa liittää myös esimerkiksi lapselle laaditun varhaiskasvatussuunnitelman tai kuntoutussuunnitelman. Arvioon perustuen laaditaan lapselle suunnitelmallisempaa kasvun ja oppimisen tukemista esiopetuksen oppimissuunnitelman mukaisesti ja tuen aloittaminen käsitellään mo-

niammatillisessa oppilashuoltotyöryhmässä. Tehostettu tuki on tuen muoto, jota tarjotaan oppilaalle, jolla on tarvetta säännölliseen tukeen oppimisessaan tai, joka samanaikaisesti tarvitsee monia tukimuotoja. Tehostetulla tuella pyritään siihen että lapsen ongelmat eivät kasautuisi eivätkä kasvaisi. Yhteistyö on tehostettua niin oppilashuollon, vanhempien kuin erityislastentarhanopettajankin kanssa. Joustavilla ryhmittelyillä, onnistumisen kokemuksilla oppimisessa ja ryhmän jäsenyydessä tuetaan lapsen myönteistä minäkuvaa. (Opetushallituksen www-sivut. 2014.)

Esiopetuksessa tuen kolmas ”porras” eli muoto on erityinen tuki. Erityinen tuki tulee kyseeseen kun lapsen oppimisen ja toimimisen edellytykset ovat heikentyneet esimerkiksi vamman, sairauden, toimintavajavuuden tai kasvuympäristön riskien vuoksi ja opetusta ei voida vaikeuksien vuoksi järjestää muuten. Ennen erityisen tuen päätöstä opetuksen järjestäjän on kuultava huoltajaa ja tehtävä pedagoginen selvitys. Koska erityisen tuen päätöksen tekee opetuksen järjestäjä, (esimerkiksi koulussa rehtori) ei opettaja, on pedagogisen arvion laatimiseen pyydyttävä opettajilta pedagoginen selvitys oppimisen etenemisestä sekä oppilashuollon selvitys tehostetusta tuesta ja kokonaistilanteesta. Päätöksessä opetuksen järjestäjä nimeää lapsen pääsääntöisen opetusryhmän, mahdolliset tulkitsemis- ja avustaja- sekä muut tarvittavat palvelut. Tarvittaessa, äkillisissä tilanteissa erityisen tuen päätös voidaan tehdä ilman pedagogista selvitystä ja tehostetun tuen antamista. Näin on jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella on selvää, että lapsen opetusta ei voida antaa muuten, esimerkiksi onnettomuuden tai vakavan sairauden seurauksena.

Erityinen tuki koostuu kaikista esiopetuksen käytössä olevista tukimuodoista ja näiden lisäksi on käytössä tukimuotona erityisopetus. Kasvua ja oppimisedellytyksiä tuetaan kokonaisvaltaisesti samalla tukien lapsen itsetuntoa. (Opetushallituksen www-sivut. 2014.) Kun tukimuodosta on päätetty, esiopetuksessa tehdään erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle HOJKS, henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Opettajalle HOJKS on työväline, johon on kirjattuna lapsen tuen tarpeet ja tavoitteeseen pääsemiseksi opetusjärjestelyt, HOJKS:a päivitetään riittävän usein, jotta se toimii myös arviointivälineenä (Hyytiäinen ym. 2009, 78). HOJKS on asiakirja, joka tehdään yhdessä vanhemman ja lapsen kanssa. Se sisältää tietoa lapsen osaamisen tasosta, vuositavoitteet sekä lyhyemmän aikavälin tavoitteet. HOJKS:ssa luetellaan lapsen tarvitsemat palvelut ja niiden ajankohdat. Asiakirjasta

löytyy kirjattuna myös testit millä vuosittain määritellään miten on tavoitteisiin päästy. HOJKS:iin kirjataan arvio normaalipalveluihin osallistumisesta esim. osallistumisesta tavallisen ryhmän toimintaan ja arvio kuinka pitkään palveluja käytetään. Asiakirjassassa on kirjattuna perusteet toiminnalle ja suunnitelma siitä miten tavoitteisiin päästään, esim. terapia. (Ahvenainen, ym. 2002, 101.) Pedagogiset asiakirjat voidaan tehdä, tulostaa, jakaa ja arkistoida sähköisen järjestelmän, Wilman, avulla. (Starsoft.fi)

Tuen kolme porrasta on varhaiskasvattajalle työkalu. Lapselle ne on oikeuksia saada enemmän apua ja ohjausta, yksilöllisempää huomiota ja laajempia verkostoja joista voi saada neuvontaa ja apua. Yleiseen tukeen kuuluu hyvin toimivan päiväkodin arjen lisäksi kasvatuskumppanuus, jossa tehdään vanhempien kanssa yhteistyötä. Yleistä tukea on lapsen tutustuminen niin, että tietää ja tuntee hänet. Kolmiportaisen tuen hienous on siinä, että erityisen tuen tarpeessa olevalla lapsella on kaikki tuen portaat keinoineen saatavilla.

Varhaiserityiskasvatuksen tai kolmiportaisen tuen tarve voi muodostua monenlaisista asioista. Kehityksen viivästymät, oppimisvaikeudet, autismin kirjon vaikeudet, psyykkiset ongelmat tai hyvinvointiin liittyvät haasteet voivat vaatia suunnitellumpaa tukea lapselle päivähoidossa. Tällöin pohditaan lapselle riittävät tukitoimet, joilla pyritään varmistamaan mahdollisimman hyvät kasvun mahdollisuudet. Toisinaan kun elämä tuo eteen onnettomuuksia ja yllättäviä tilanteita kuten vaikeat sairaudet, jolloin lapsen elämän kokonaistilanne saattaa tavallaan notkahtaa, tarvitaan erilaista tukea eteenpäin pääsemiseksi. Varhaiserityiskasvatuksen ja kolmiportaisen tuen mallin tehostettua ja erityistä tukea annetaan päiväkodeissa monenlaisille lapsille.

Erityiseen tukeen ovat oikeutettuja esimerkiksi kehitysvammaiset lapset. Kehitysvammaisuutta on eri asteita, on lievää, keskivaikeaa ja vaikeaa. Tavallista on, että heillä on puheen, aistitoiminnan tai motoriikan alueella vammaisuuden aiheuttamaa haittaa. On myös epilepsiaa, autismin kirjon piirteitä tai psyykkisiä oireita. Näistä juontavat mm. laaja-alaiset oppimisvaikeudet, ongelmat käyttäytymisessä sekä mielenterveysongelmat. (Pöyhä, Tasmuth & Reinikainen 2014, 78) Päiväkodin lapsiryhmässä lapsi voi erottua muista pienillä eroilla, tai sitten voi olla, että lapsi on fyysisesti hyvin erilainen kuin muut lapset ja saattaa tarvita apuvälineitä, jotka erottavat

muista, esimerkiksi pyörätuolin tai seisomatelineen. Enemmän tukea tarvitsevan lapsen ohjaaminen arjessa on myös hyvin paljon tavallisesta lapsen ohjaamisesta eroavaa. Usein kehitysvammaisilla on arjen päivittäistoimintojen (ADL-taidot, activities of daily living) sekä oppimisen tukemiseksi ryhmässä avustaja. Lastentarhanopettajan työhön kuuluu avustajan ohjeistaminen toiminnan suhteen, miten tukea lasta, jotta hän voi osallistua toimintaan ryhmän kanssa.

On myös monia muita syitä miksi lapsi voi tarvita varhaista, tehostettua tai erityistä tukea. Kehitysvammaisuuden tuomat haasteet ovat vain yksi alue, josta suuremman tuen tarpeita syntyy.

3 LASTENTARHANOPETTAJA OSANA ISOA VERKKOA

3.1 Lastentarhanopettaja osana moniammatillista kasvattajayhteisöä

Varhaiskasvatuksen työntekijänä lastentarhanopettaja on tavallaan osa isoa verkkoa, joka vastaa lasten tarpeisiin. Sitä isompi verkko on kyseessä, mitä enemmän tukea lapsi tarvitsee. Moniammatillisessa yhteistyössä lapsen hyväksi toimii lastentarhanopettajan ja erityislastentarhanopettajan lisäksi terveydenhoitaja, avustaja, mahdollisesti kuntoutusohjaaja, sosiaalityöntekijä, lastensuojelun sosiaalityöntekijä, sekä terapeutteja, lääkäreitä ja psykologeja. Enemmän tukea tarvitseva lapsi tapaa vuosittain kuntoutussuunnitelmapalaverissa vanhempiansa kanssa useita eri alojen ammattilaisia ja erityisosaajia, jotka tekevät työtä heidän hyväkseen.

Moniammatillinen yhteistyö on tiiviimpää erityislastentarhanopettajan kanssa, joka toimii linkkinä muihin erityisosaamisalueiden yhteistyötahoihin. Lastentarhanopettaja saattaa arjen työssään tavata lasten asioissa niin terveydenhoitajia kuin terapeuttejakin. Kun on kyse enemmän tukea tarvitsevistä lapsista on monesti kyse hyvinkin yksittäisistä erityisosaamista vaativista asioista. Muilta eri alojen erityisosaajilta lastentarhanopettaja saa tai voi pyytää ohjeita toimivaan kasvatukseen ja opetukseen lapsen erityisvaikeudet huomioiden.

Määttä ja Rantala (2010) kirjoittavat erilaisista moniammatillisen työskentelyn malleista, joissa *rinnakkain työskentelyn* mallissa kukin lapsen kanssa työskentelevä erityisasiantuntemusta omaava ammattilainen arvioi lapsen kehitystä ja taitoja ja laatii suunnitelman, miten toimii lapsen kanssa. Vanhempien rooli on tällöin vähäinen. *Yhdessä työskentelevässä* mallissa asiantuntijat arvioivat lasta ja perhettä kukin tahollaan itsenäisesti, mutta laativat yhdessä kuntoutussuunnitelman tai HOJKS:n lapselle. Vanhemmat ovat mukana tässä mallissa lähinnä kuulijoina ja kotiarjen toimivuuden kertojina. *Yli ammattirajojen työskentelevä* malli toimii yhdessä, neuvotellen toiminnan tavoitteet, vähentäen päällekkäistä työtä. Tässä mallissa vanhemmat ovat lapsen ja perheen asiantuntijoina päätöksenteossa. (Määttä & Rantala 2010, 160 - 161.) Lapsen kanssa työskentelevän lastentarhanopettajan rooli näissä moniammatillisen työskentelyn malleissa on päiväkodin näkökulman kertojan, lapsen oppimisen ja kehityksen arkisen ohjaajan rooli.

Lasten terapioiden siirryttyä malliin, jossa terapiat integroidaan osaksi lapsen arkea. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi ei vain mene vaikkapa puheterapiaan ja saa siellä terapiaa, vaan vähitellen terapiassa kokeillut menetelmät otetaan arjessa käyttöön, jolloin tämä tukee lapsen oppimista kyseisessä taidossa paremmin ja tulee luontevaksi osaksi arkea. Fysioterapiassa integroiminen, arkeen mukaan ottaminen voi olla vaikkapa harjoitteiden tekoa päiväkodin rapuissa, päiväkodin pihassa, lapsen omassa ympäristössä. Päiväkodin arjessa on lukemattomia tilanteita, joissa terapeutin ohjeistuksella voi harjoittaa lapsen motoriikkaa. Harjoitteet saadaan kohennettua niin, että ne tukevat lapsen tarpeita kohdennetummin.

3.2 Päiväkodin varhaiskasvattajatiimi

Lastentarhanopettaja on myös osana oman työnantajansa verkkoa yhtenä varhaiskasvatuksen ammattilaisena. Esimerkiksi lastentarhanopettaja voi olla kuntatyönantajalla päiväkodin työntekijänä tai yksityisellä palveluntuottajalla päiväkodin johtajana tai lastentarhanopettajana. Yhtenä varhaiskasvatuksen ammattilaisena hän on osana oman työpaikkansa työntekijöistä muodostuvaa työtiimiä. Hyvän tiimin vahvuuksiin kuuluu suuri määrä erilaista asiantuntijuutta sekä erilaista työkokemusta. Jokaisen

tiimin jäsenen erilaiset yksilölliset taidot vahvistavat tiimin toimintaa, jos niitä tuetaan. (Hujala & Turja 2012, 306.) Kun työntekijä saa tuoda työhönsä oman erityisen osaamisensa ja näin toteuttaa omaa vahvuuttaan työssään, hän jaksaa paremmin työssään ja samalla vahvistaa koko työyhteisöä. Toimiva tiimi antaa tilaa jokaisen omille taidoille. Sanotaan, että lapsi kasvaa vanhempien välisestä suhteesta, tällä tarkoitetaan sitä ilmapiiriä, joka vallitsee kotona vanhempien välillä. Ilmapiirin merkitys on yhtä tärkeää päiväkodissa. Työtiimin keskinäinen vuorovaikutus on siis yhtä tärkeää kuin vanhempien välinen vuorovaikutus. Positiivinen, avoin, turvallinen ja kannustava oppimisilmapiiri rohkaisee ja tukee lapsia. Ilmapiiri ja työtiimin toimivuus ovat erityisen tärkeitä kun ryhmässä on enemmän tukea tarvitsevia lapsia. Tiimin tukea tarvitaan, kun arjen kokemuksia ja ongelmatilanteita käydään läpi ja kasvatuskäytäntöjä arvioidaan. Toimintatapojen muuttaminen ja kehittäminen yhdessä onnistuu. Työelämä muuttuu, työntekijän täytyy osata päivittää osaamistaan, oppia oppimaan työstä. (Hujala & Turja 2012, 300.) Yksin voi olla vaikeaa nähdä metsää puilta, mutta luotettavan kollegan kanssa keskustellen voi asia avautua eri tavalla. Reflektoiden ja keskustellen turvallisessa tiimissä varhaiskasvatuksen ammattilainen saa oppimiselle ja ammatilliselle kasvulle tilaisuuden. (Hujala & Turja 2012, 301).

Siinä missä yksilö kehittyy tiimissä, myös tiimi kehittyy yksilöiden avulla, parhaimmillaan tiimi kehittää yhteisiä työvälaineitä, kieltä ja ymmärrystä omasta työstä. (Hujala & Turja 2012, 304 - 305.) Niin tärkeää kuin onkin päästä puhumaan tilanteista ja sopimaan toimintatavoista, se voi joskus olla yllättävän hankalaa, vaikka tehdään työtä samoissa tiloissa. Tiimin jäsenet voivat olla erilaisissa työvuoroissa mikä hankaloittaa tiimin tapaamisten järjestämistä, koko lapsiryhmä voi olla samanaikaisesti paikalla, jolloin on mahdoton ottaa aikaa henkilökunnan tiimipalaverille. (Hujala & Turja 2012, 306.) Tavallisesti yksikön johtaja tai esimies on laatinut asialistan, jonka mukaan asioista puhutaan ja henkilöstöllä on mahdollisuus tuoda asioita julki kohdassa muut asiat, mutta jos todella aiotaan luoda yhteisön kehittämiseen tähtäviä tiimipalavereja, on kaikilla oltava mahdollisuus tuoda haluamansa asiat yhteiseen keskusteluun. (Murto 1992, 3). Tiimipalaverit ovatkin yleensä vapaamman muotoisia ja avoimempia keskustelutilanteita kuin virallisemmat yksikön palaverit.

4 ERITYISLAPSI MUKANA PÄIVÄKODIN RYHMÄSSÄ

4.1 Lapsi oppii toisilta lapsilta, vertaisoppiminen

Päiväkodin lapsiryhmä muodostaa siellä oleville lapsille vertaisryhmän. Tavallaan lapset ovat oppijoina samanarvoisessa asemassa, lapsia, jotka katsovat toinen toiseltaan mallia. Vertaisina lapset ovat suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa sekä kognitiivisessa kehityksessään, suunnilleen samaa ikäluokkaa. Vertaisiltaan lapset oppivat tietoja, taitoja ja asenteita. (Salmivalli 2005, 15.) Sosiaalisten taitojen oppimiseen vertaisryhmät ovat oivallisia. Vertaisryhmässä sosiaalisten tilanteiden harjoittelu on luontevaa. Lapsen elinpiiri on voinut rajoittua lähinnä omaan kotiin, joten on tärkeää vähitellen opetella, miten muiden ihmisten kanssa tulee toimeen. Ryhmissä opitaan muun muassa itseohjautuvuutta, miten puetaan, riisutaan, paloitellaan ruoka, haetaan lisää maitoa, pyydetään apua jne. Tämä on tärkeää lapsen itsenäistymiskehityksen kannalta. Vertaisryhmä voikin toimia lapsen ensimmäisenä askeleena vanhemmista ja kodista vähitellen irrottautumisen tukemisessa. (Ahvenainen ym. 2002, 190.)

Muiden lasten huomioon ottaminen ei ole taitona itsestään selvää, vertaissuhteissa opetellaan toisten arvostamista ja kunnioittamista sekä erilaisuuden hyväksymistä. Lastentarhanopettajan aikaa vie arjessa paljon ristiriitojen selvittäminen, rajoista ja yleisesti hyväksytyistä toimintatavoista keskustelu ja sosiaalisten taitojen opettelu lasten kanssa. Työssään lastentarhanopettaja osoittaa itse kunnioitusta ja suvaitsevaisuutta lapsille ja omalla esimerkillään opettaa näitä taitoja. Enemmän tukea tarvitsevan lapsen kohdalla on tärkeää tukea häntä ihmissuhteissa, jotta hän voi kasvaa ryhmän jäsenenä. Arempia lapsia rohkaistaan toimimaan ryhmän jäsenenä.

Leikkitilanteissa monet lapset tarvitsevat ohjausta, miten asetutaan leikkiin ja luodaan kontaktia muiden lasten kanssa. Lastentarhanopettajat myös jakavat lapsia eri leikkiryhmiin, jotta leikkitaidot eri-ikäisten ja erilaisten lasten kanssa kehittyvät. Enemmän tukea tarvitsevat lapset tarvitsevat usein tukea myös leikkitaitojen opettelussa. He myös saavat leikkiryhmistä mukaan pääsemisen, onnistumisen ja joukkoon kuulumisen kokemuksia.

Pienryhmätoiminnassa on erinomainen tilaisuus lapsen sosiaalisten taitojen kasvuun, lapsen keskittymiskyky on parempi ja hän saa äänensä paremmin kuuluviin. (Hujala & Turja 2012, 269 - 270.)

4.2 Oppimisympäristöt lapsen oppimisen tukena

Oppimisympäristö on kaikki se, mitä ympärillä on, kun astut vaikkapa päiväkodin ryhmätilaan. Siihen kuuluu itse paikka ja tila, tunnelma, ilmapiiri, yhteisö jonne tulit sekä yhteisön toimintakäytännöt. Päiväkodin oppimisympäristön muodostavat päiväkodin varhaiskasvatuksen henkilökunta, muut lapset, vallitsevat oppimisenäkemykset, pedagogiset toimintatavat, odotukset ja tavoitteet, kulttuuriset tekijät, kuten kieli ja perinteet. Oppimisympäristöt voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön. Fyysinen oppimisympäristö voi tukea sosiaalista vuorovaikutusta ryhmässä, mutta se voi myös tukea fyysisesti vammaisten liikkumista tiloissa ja näin osaltaan tukea itseohjautuvuutta. Sosiaalinen oppimisympäristö kannustaa yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen, mutta antaa myös tilaa vetäytymiselle. Psyykinen oppimisympäristö on viihtyvyyttä, sitä kokemusta jota päiväkotitoiminta tuottaa lapselle. Psyykinen oppimisympäristö on yksilöllisiä toimintatapoja ja päiväkodin arvomaailmaa. (Ahvenainen ym. 2002, 193 - 200.) Oppimisympäristöt vaikuttavat toisiinsa ja niiden kokemiseen. Enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa oppimisympäristöissä on hyvä huomioida sellaisia seikkoja kuin äänet, valot, esteettömyys ja virikkeiden määrä. Vuorovaikutuksen ja ilmapiirin huomioiminen on sekä sosiaalisen että psyykkisen oppimisympäristön kannalta merkittävää.

4.3 Lapsihavainnoinnista osallisuuteen

Lapsihavainnoinnissa tarkastellaan lasten kehittymistä eri ikäkausissa, mm. motorista, päivittäistoimintoja, kielellisiä valmiuksia, sosiaalisia taitoja ym. Lapsihavainnointi voi kuitenkin käytännössä olla myös pedagogista dokumentointia, jossa

lapsen kasvua seurataan hiukan eri näkökulmasta. Kirjallisten arvioiden ja dokumenttien sijaan pedagogisessa dokumentoinnissa otetaan lapsen päiväkotielämää talteen muunakin kuin piirroksin ja esikoulutehtävin. Lasten arjessa voi ottaa valokuvia, tehdä videopätkiä, pienoismalleja, käyttää sanelukonetta. Lapsen ajatteluun ja toimintaan liittyviä tapahtumia saadaan talteen ja niihin voi palata eri tavalla. Enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa toiminnan kuvaaminen on heidän osallisuuttaan vahvistavaa, kun ei kuvata ongelmakohtia, vaan keskitytään positiivisiin kokemuksiin arjessa ja vahvistetaan niitä. Vanhemmille on voimaannuttavaa nähdä lapsensa osallisena päiväkodin arjessa, iloisena ja aktiivisena. Pedagogisessa dokumentoinnissa, jota päiväkotien arjessa toteutetaan, annetaan positiiviselle dialogille mahdollisuus, kaikille sama mahdollisuus. (Keskinen & Lounassalo 2011, 199 - 201)

Osallisuuden tukemiseen ovat luovuuden kaikki keinot työkaluina tehokkaita. Taide erilaisine tekniikoineen antaa rajattomat mahdollisuudet tehdä asioita kuten vertaisryhmäkin. Valokuvaus, pienet videopätkät onnistuneista aamutuokioista antavat sekä henkilökunnalle, että lapsille paljon positiivista itsetunnon sekä oman päiväkotiryhmän henkeä vahvistavaa palautetta. Huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön päiväkodin arjen näkyväksi tekeminen eri keinoin antaa avoimuutta ja ehkä myös selvittää päiväkodissa tapahtuvaa työtä. Arjen kiireessä ei ehkä aina ehdi kertoa tarpeeksi, mitä kaikkea päivään on rutiinitoimien lisäksi mahtunut. Pieni kuvagalleria tai yhdessä tehty kollaasi kertoo paljon enemmän.

5 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

5.1 Enemmän tukea tarvitsevat lapset

Aiheeseen, jota käsittelem työssäni on aikaisemmin kirjoitettu useitakin tutkimuksia. Valitsin tähän omaan aiheeseeni parhaiten liittyviä tutkimuksia kaksi, jotka ovat Tanja Lyytikäisen opinnäytetyö ”Päiväkodin hoito- ja kasvatushenkilökunnan kokemuksia integraation toimivuudesta” (Lyytikäinen 2006) ja Krista Hautalan opinnäytetyö ”Erityisyys päiväkodissa - Erityistuen tarpeessa olevien lasten tukeminen päiväko-

dissa ja varhaiskasvattajien osaaminen erityistuen tarpeessa olevien lasten tukemisessa.” (Hautala 2011).

Lyytikäisen työ on kvantitatiivinen tutkimus, joka on toteutettu survey -kyselyllä. Aiheena Lyytikäisellä on lapsen integroituminen päiväkotiin. Työssä tarkastellaan päiväkodin henkilökunnan kokemuksia integraatiosta. Tutkimuksessa todetaan, että erityislasten osuus kasvaa päivähoidossa ja tuo haastetta päivähoitoon. (Lyytikäinen, 2006, 6). Tutkimuksessa Lyytikäinen kysyi standardoidulla kyselyllä integraation eduista ja haitoista, tukitoimien ja suunnitelmien tarpeesta sekä henkilökunnan suhtautumisesta enemmän tukea tarvitsevaan lapseen. Tulokset olivat myönteisiä. Integraatiosta koettiin olevan hyötyä enemmän tukea tarvitsevalle lapselle. Toisten lasten asenteissa tapahtui myös positiivisia muutoksia integraation johdosta. (Lyytikäinen, 2006, 52-53.) Lyytikäisen työ sivuaa omaa aihettani lapsen tukemisessa ja lapsilähtöisyydessä. Oma työni keskittyy kuitenkin lastentarhanopettajan näkökulmaan.

Hautalan työssä näkökulma on tukimuodoissa, joita erityisen tuen lapsille on, sekä varhaiskasvatustyöntekijöiden kokemuksista omista voimavaroistaan ja osaamisestaan. Hautalan työ on laadullinen tutkimus, teemahaastattelu (Hautala, 2011, 7.) Teoriassa Hautalalla on aineistoa erityisten tuen tarpeiden ymmärryksestä ja tuen erilaisista muodoista, mutta myös yhteiskunnallisesta vaikutuksesta saatavilla olevien palveluiden näkökulmasta. Omaan työhöni en sisällyttänyt erityisryhmien palveluita. Hautala on päätenyt työssään samaan johtopäätökseen kuin minä, erityisosaamista tarvittaisiin hyvin paljon lisää päiväkodeissa.

”Selvänä trendinä nähtiin diagnosoimattomat lapset, joilla vaikeuksia esiintyi lähinnä tunnepuolella ja sosiaalisella osa-alueella. Näiden lasten kanssa monet haastateltavista kokivat oman osaamisensa vajaaksi. Samalla kävi ilmi, että nämä lapset saattavat olla tavallisessa ryhmässä, ilman sen kummempia tukitoimia. Sosiaalis-emotionaalisongelmaisten lasten määrän kasvaessa tulisi myös pohtia sitä, kuinka työntekijöiden omat taidot ja työmenetelmät ohjata näitä lapsia oikeanlaiseen kehitykseen ja suuntaan pysyvät mukana.” (Hautala, 2011, 59.) Myös oman tutkimukseni teemahaastatteluissa kävi ilmi, miten sosioemotionaalisisissa taidoissa enemmän tukea tarvitsevat lapset nostattavat lastentarhanopettajissa lisäkoulutustavoitetta.

Enemmän tukea tarvitsevat lapset ryhmässä ja päiväkodin henkilökunnan muodostama tiimi ovat asioita joista kirjoitetaan, mutta näitä muita töitä lukiessa kävi mielessä ajatus, että minun työni yhdistää nämä kaksi asiaa, joista enemmän tukea tarvitsevan lapsen hyvä, eheyttävä arki koostuu. Lastentarhanopettajan ja työtiimin hyvä yhteistyö luo arjen, joka tukee enemmän tukea tarvitsevaa lasta hänen kasvussaan ja kehityksessään.

6 TUTKIMUS

6.1 Tutkimuskysymykset

Kiinnostuksen kohteeni on varhaiserityiskasvatuksen ja kolmiportaisen tuen alueilla. Kohdensin kysymykset tehostettuun ja erityiseen tukeen, jolloin toivon saavani vastauksen nimenomaan tällä alueella, (erityistä tukea annetaan kuitenkin jo varhaiserityiskasvatuksessa alle esikouluikäisilläkin.)

1. Miten kolmiportaisen tuen muodoista tehostettu ja erityinen tuki toteutuvat päiväkodin arjessa ja miten niiden toimivuutta voitaisiin kehittää?
2. Miten lastentarhanopettajat päiväkodissa saavat tukea työlleen tehostetun ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kanssa?
3. Miten lastentarhanopettajat pystyvät antamaan tukea eteenpäin tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa työskentelevälle avustajalle?

Kysymyksellä yksi halusin kartoittaa miten tuttuja kolmiportaisen tuen käsitteet ovat lastentarhanopettajille ja millaisia ajatuksia heillä on niistä. Tahdoin myös tietää miten he kokevat enemmän tukea tarvitsevat lapset osana lapsiryhmäänsä ja miten he saavat koko ryhmän kanssa arjen toimimaan. Kysymyksessä kaksi lähdän liikkeelle

olettamuksesta, että lastentarhanopettajat tarvitsevat tukea omalle työlleen enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa. Myös kolmas kysymys on oletamus, oletan tässä kysymyksenasettelussa, että myös päiväkotiaavustaja tarvitsee tukea omalle työlleen, samalla oletan että taho, joka tukee avustajaa työssään, on lastentarhanopettaja.

6.2 Tutkimusprosessi

Haastattelin päiväkodissa työskenteleviä lastentarhanopettajia. Valitsin kohderyhmäksi lastentarhanopettajat siksi, että halusin juuri heidän näkökulmansa tutkittavasta aiheesta. Haastatteleamalla erityislastentarhanopettajia olisin saanut toki tarkempaa erityispedagogista sanastoa, mutta näkökulma tutkittavaan asiaan olisi ollut vällan toinen. Lastentarhanopettajia haastatellessani näkökulmasta tuli talon sisäinen, eli sellaisen tahon näkökulma, joka tekee juuri päiväkotiyksikössä työtään. Näkökulma jonka sain, on myös kerätty sellaiselta taholta, jolla ei pääsääntöisesti itsellään ole erityispedagogista koulutusta.

Teemahaastattelun aihe oli tehostettu ja erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Vuosi sitten keväällä aloin pohtia opinnäytetyöni aihetta. Silloisessa työssäni kävi ilmi, että varhaiskasvatuksen erityisopettaja ottaisi apuja vastaan kunnan erityisvarhaiskasvatuksen tarvekartoituksen tekemiseen, jonka sitten teinkin hänen valvonnassaan. Tarvekartoituksen loppuun laittamani avoimet kysymykset tuottivat vastauksia, joita jään pohtimaan ja joiden pohjalta pohdin tutkimuskysymyksiäni tähän työhön. Avoimet kysymykset tarvekartoituksessa koskivat lastentarhanopettajien saamaa tuen määrää työssään. Pitkään pohdin miten saisin liitettyä varsinaisen tarvekartoituksen työhöni, mutta halusin tehdä tämän työn puhtaalta pöydältä ja hylkäsin ajatuksen. Keväällä tehty suunnitelma jäi hautumaan ja vasta syksyllä 2013 sain tehtyä teemahaastattelukysymykset. Arki vei perheenäidin mennessään, tahtoi tai ei. Sain haastatteluista yhden tehtyä ennen joulua, loput tein tammikuun alussa. Helmikuussa käytin hiihtoloman kirjoitusprosessiin, jossa hahmottelin työni runkoa ja purin äänitallenteita peruslitterointia käyttäen. Keväällä 2014 kirjoittamisprosessi käynnistyi todenteolla ja pääsiäisen pyhät kuluivatkin kirjoittaessa. Vähitellen toukokuun aikana haastattelu-

jen tulokset löysivät oikean kirjallisen asunsa. Tuloksista kirjoittaminen oli antoisaa ja avasi itsellekin uusia näkökulmia omaan päivätyöhön.

Tämän työn myötä olen opetellut katsomaan eri perspektiivistä kirjoittamista prosessina, ilman ennakko-oletuksia. Oletin aloittaessani, että teen tämän työn nopeasti, helpostikin. Olen joutunut muuttamaan mieltäni tästäkin asiasta, vaikka olen aina nauttinut kirjoittamisesta, oli yllättävän vaikeaa ottaa jokin itselle näin tuttu ja läheinen asia näin kapea-alaiseen tarkasteluun. Koin, että aihe on laaja, että rajaaminen on erityisen tärkeää. Motivaatio tehdä tätä opinnäytetyötä laski välillä, kun oman arkielämän yhdistäminen kirjoittamisprosessiin tuotti riittämättömyyden kokemuksia. Epäroin, arkailin aluksi kysyä haastateltavia ja olin haltioissani kun sain myönteisiä vastauksia haastattelukutsuihin.

Laadullisen tutkimuksen käytänteistä valitsin teemahaastattelun työkalukseni. Teemahaastattelu on muodoltaan vapaampi ja joustavampi, se antaa tilaa haastateltavan vastata miten parhaiten pystyy. Teemahaastattelun vapaus oli toisaalta myös hankaloittava tekijä, se antoi vapaat kädet, mutta jätti suuntaviivat hämäriksi.

Haastattelukysymysten muotoilu oli yllättävän vaikeaa. Oli vaikea arvioida koska kysyy tarpeeksi konkreettisesti, koska antaa tarpeeksi väljyyttä. Onnekseni minulla oli loistava ohjaaja. Tuen turvin sain luotua haastattelukysymykset, joiden kanssa matkasin ensimmäiseen haastatteluun. Se oli itselle varmasti haastavampi tilanne kuin haastateltavalle. Kuunneltuani jälkeenpäin tunnin mittaista haastattelua sitä koneelle kirjoittaessa, voin huokaista helpotuksesta, en sentään ihan kauheasti takellellut sanoissani! Teemahaastattelu on yllättävän vaikea, mutta joustavuutensa vuoksi antoisa tapa tehdä tutkimusta. Opinnäytetyön kirjoittaminen on prosessi, joka todella vaatii työtä, suunnittelua ja pohdintaa.

6.3 Tutkimuksen haastateltavat sekä tutkimuksen luotettavuus

Valitsin haastateltavat tutkimuseettisistä syistä eri päiväkodeista, eri kaupungeista. Näin tunnistettavuus on minimoitu. Haastattelut sijoittuvat maantieteellisesti Etelä- ja

Lounais-Suomen alueille. Haastatteluista yhteen on vastattu kirjallisesti. Kysyin yhdeksää lastentarhanopettajaa haastateltavaksi ja valitsin heidät heidän tavoitettavuutensa perusteella. Tiesin heistä sen, että he toimivat lastentarhanopettajana työyksikössään.

”Empiirisessä analyysissä lähdeaineistoa tuottavien henkilöiden tunnistettavuus häiytetään, eli tutkija pitää huolen, ettei yksittäistä henkilöä voi tunnistaa” (Tuomi & Sarajärvi 2004, 21).

Haastateltavani tekevät tällä hetkellä lastentarhanopettajan työtä päiväkodeissa, yksi yksityisellä ja loput kunnallisilla työnantajilla. Kaksi haastateltavaa toimii myös päiväkodin johtajan asemassa, joka näkyi vastauksissa erityisesti henkilöstökysymyksiin ja työhyvinvointinäkökulmien korostumisena. Haastateltavani työskentelevät erikokoisissa yksiköissä, osana isompaa kompleksia, pienemmässä yksikössä tai keskiuudessa yksikössä. Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat erittäin yhteistyöhalmuisia ja antoivat minulle aikaansa. Kerroin kaikille tutkimusaiheestani, kun tiedustelin haastatteluun osallistumista. Haastattelun teemat annoin yhdelle haastateltavalle etukäteen, koska hän pyysi niitä erikseen. Kirjallisesti vastanneelle lähetin kysymykset sähköpostitse.

Tutkimuksessa olen pitäytynyt teemahaastattelujen aineistossa, joko suoraan lainausin tai haastattelujen pohjalta tuottamassani tekstissä.

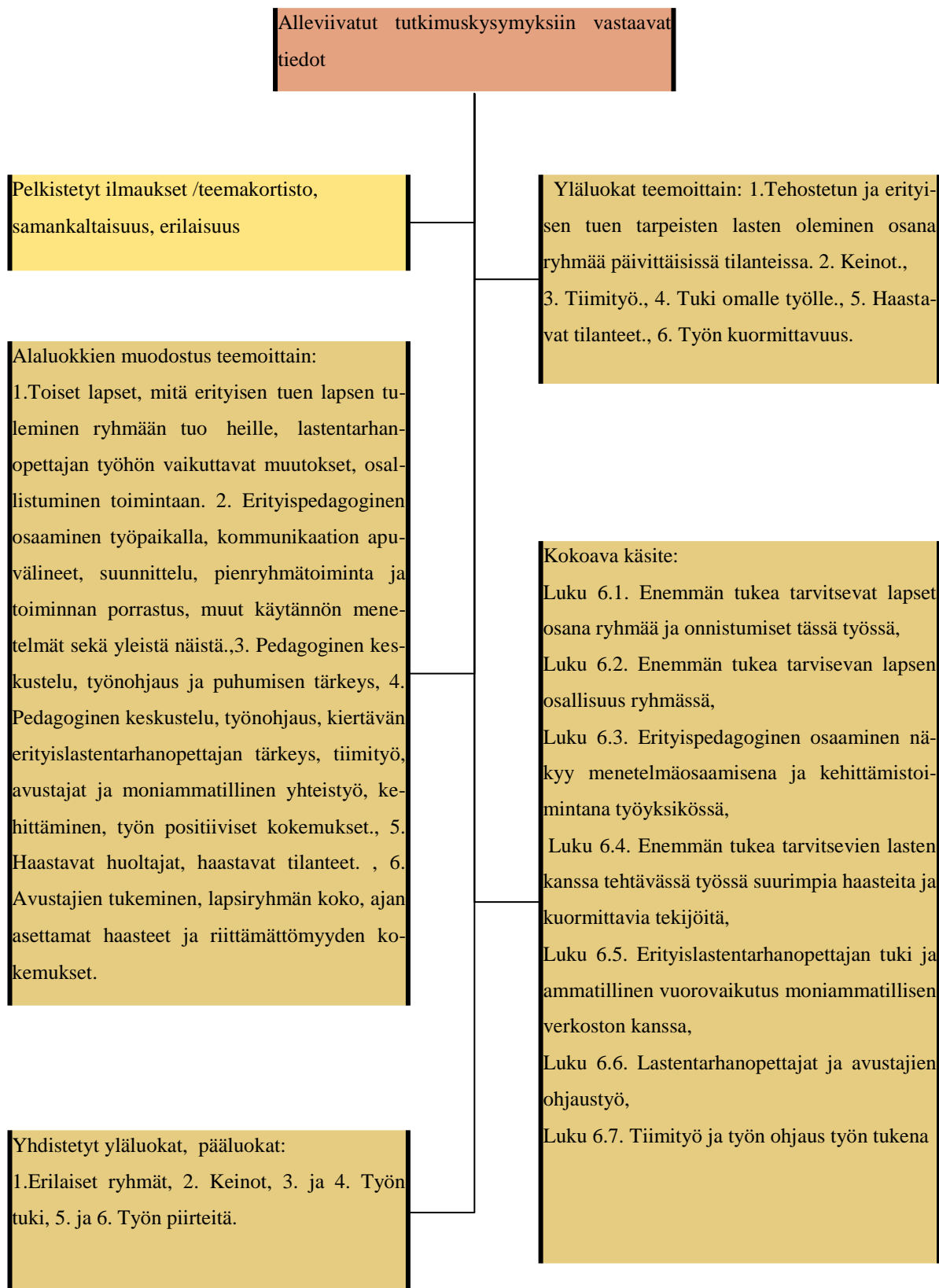
6.4 Aineiston keruu ja analyysi

Haastattelin kahta lastentarhanopettajaa henkilökohtaisesti, toista hänen työpaikallaan ja toista hänen kodissaan. Kahta haastattelin puhelimitse, koska tämä sopi aikatauluihin ja pitkien matkojen vuoksi oli välttämätöntä. Kaikki nämä haastattelut tein SAMK :lta lainaamalla nauhurille, jota ihmeekseni opin heti käyttämään. Lisäksi sain yhden kirjallisen vastauksen sähköpostitse. Tämä kirjallinen vastaus oli selkeästi suppeampi vastaus kuin henkilökohtaisesti haastatellut, nauhurille tallennetut vastaukset.

Haastatteluja kuunnellessani huomasin puhuvani nauhalla rauhallisesti, mutta huomasin myös, miten muotoilin kysymyksen kulloisenkin kuulijan mukaan, tilanteen mukaan, joskaan kysymyksen sisältö ei vaihtunut. Tein haastatteluissa tarkentavia kysymyksiä, kun se aiheen mukaan tuntui oleelliselta asian kokonaisuuden hahmottamiseksi. Puhelin ja tapaamishaastattelut kestivät kaikki noin 60 minuuttia joiden puhtaaksikirjoittamiseen kului yli neljä tuntia jokaiseen. On omasta valinnasta kiinni, esittääkö kaikille haastateltaville kaikki suunnitellut kysymykset ja esitetäänkö ne samassa järjestyksessä samoin sanamuodoin (Tuomi & Sarajärvi 2004, 77.) Kuitenkaan mitä tahansa ei voi kysellä, vaan pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimusongelmaan, tutkimuskysymyksiin.

Aineiston analyysi lähti liikkeelle äänitiedostojen kirjoittamisesta sanasta sanaan koneelle. Tämä oli aikaa vievä prosessi, mutta antoi tilaisuuden painaa haastattelut uudelleen mieleen. Kirjoitettuja liuskoja lukiessani ja niihin perehtyessäni pohdin tutkimuskysymyksiin vastaavaa tietoa, joita teksteissä oli, ja alleviivasin ne. Näistä alleviivatuista sanoista ja lauseista kirjoitin marginaaliin pelkistettyjä ilmauksia. Näistä pelkistetyistä ilmauksista tein teemakortiston, josta etsin samankaltaisuutta ja erilaisuutta. Nämä yksinkertaistetut, pelkistetyt sanamuodot erottelin toisistaan lapuille ja lajitellen ne tekstisisällön samankaltaisuuden mukaan. Yhdistin pelkistetyt listat ja muodostin alaluokkia. Yhdistin alaluokat ja muodostin niistä yläluokkia, jotka nekin yhdistin pääluokiksi saavuttaakseni kokoavan käsitteen. Apuna käytin Tuomi & Sarajärven Laadullisen tutkimuksen ja sisällönanalyysin oppeja (2004, 111. Kuvio 15.)

Tutkimuksen tuloksissa olen aineistosta suoraan lainaamani osiot kirjoittanut *kursiivilla*. Olen kirjoittanut tutkimustulokset auki siten, että tekstin runkona läpi työn kulkevat haastatteluaineistosta nostamani, kursiivilla kirjoittamani lainaukset. Näiden teemojen ympärille olen kirjoittanut omaa tekstiä, jolla avaan haastatteluteemojen esiin nostamia huomioita ja maastoa.

Kuvio 1. Työni analyysi kaaviona.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Enemmän tukea tarvitsevat lapset osana ryhmää ja onnistumiset tässä työssä

Haastattelujen pohjalta nousi esiin yhtenä keskeisenä asiana suunnittelu. Enemmän tukea tarvitsevien lasten erityistarpeiden huomioiminen arjessa vaatii lastentarhanopettajalta ja tiimiltä toiminnan *tarkempaa suunnittelua*. Suunnittelu lähtee *lapsen tarpeista, jotta hänen olisi ryhmässä hyvä olla*. Ryhmän toiminnan suunnittelussa on tärkeää miettiä, miten tehostetun tai erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi voi toimintaan osallistua. *Täytyy pohtia toiminnan haasteellisuus* lapsen kykyjen kannalta, *pystyykö tähän, onko liian haastavaa*. Suunnittelussa pohditaan *miten viikon toiminnoissa voidaan optimaalisesti ottaa huomioon erityisen tuen tarpeet*.

Toiminnan suunnittelu tarkoittaa enemmän tukea tarvitsevien lasten kohdalla tarkempaa kirjattujen tavoitteiden, kuntoutussuunnitelman, HOJKS :n ja mahdollisesti tehostetun tuen suunnitelman mukaan toimimista. Toteutuneesta toiminnasta saateen myös tehdä muistiinpanoja, *kirjata* palautetta päiväkodin omaan käyttöön, jotta voidaan palata tarvittaessa tarkistamaan miten toteutus onnistui. Kirjaaminen voi olla ruutuvihkoon kirjaamista työntekijän omin sanoin, tai sitten tarkempaa jonkin tietyn asian seuraamista esimerkiksi lapsen vireystilan seuraamista piirtämällä päivän mittaan käyrää paperille mikä lapsen vireystila on ollut. *Kirjauksista näkyy kokonaiskuva lapsen olemisesta ryhmässä, se auttaa suunnittelua*.

Tilanteiden ennakointi on tärkeä osa toiminnan suunnittelua. Tilanteiden ennakointiin kuuluu niin työntekijöiden osaamisen kuin konkreettinen lapsen kanssa tapahtuva tilanteiden ennakointi. Lastentarhanopettaja ennakoi toimintaa suunnitellessa miten lapsi mahdollisesti reagoi tiettyihin tilanteisiin ja keskittyy suunnittelussa ottamaan myös nämä seikat huomioon, tehden mahdollisesti myös varasuunnitelmia toiminnalle. Lapsen kanssa tehtävä ennakointi taas on pohjatyötä, jolla *käydään läpi esimerkiksi kuvin, miten kauan aikaa on siihen että jokin erilainen toiminta on tulossa*. Erilainen toiminta voi olla vaikkapa retki tai sairaalakäynti, jota kuvatarinalla kerrotaan lapselle.

Toiminnan suunnittelu siirtyy päiväkodin päiväjärjestykseen. On suunniteltu, mitä tehdään, missä kohdassa päivää ja mahdollisesti myös minkälaisissa ryhmissä toimintaa toteutetaan. *Päiväjärjestyksen tulee olla tuttu ja turvallinen, mutta raamien sisällä täytyy voida joustaa.* Päiväkodin arkinen toiminnan järjestys pysyy siis suhteellisen samana, mikä tuo turvallisuuden tunnetta ennakoitavuudellaan. Lapsi tuntee jo päiväkodin arjen rutiinit ja toiminnallisten tuokioiden tuoman vaihtelun päivän kulussa. Raamien, eli rutiinien, sisällä joustetaan, luodaan erilaisia toiminnallisia varhaiskasvatuksen tilanteita.

Toiminnallisissa tilanteissa, vaikkapa askartelussa, *ohjeiden pilkkominen on tärkeää.* Ohjeiden pilkkominen tarkoittaa sitä että kerrotaan vain yksi asia kerrallaan lapselle. Toiminnan suunnittelussa on otettu huomioon se, miten paljon henkilökuntaa ja henkilökunnan yksilöllistä ohjaamista tällainen toiminta vaatii.

Suunnittelu lähtee *lasten havainnoinnista ja lapsen tuntemisesta, jota kautta myös oppimisympäristö muokkautuu.* Lasten havainnointia tehdään työssä kaiken aikaa, sitä kautta lapsi, lapsen ominaiset tavat tehdä ja toimia sekä toiminnan tuen tarpeet hahmottuvat tarkemmiksi. *Oppimisympäristön täytyy olla kunnossa, mietittynä lapsen tarpeita ja tavoitteita parhaiten tukevaksi.* Oppimisympäristöistä *niin fyysinen kuin psyykinenkin* oppimisympäristö on yhtä tärkeä. *Toiminnan jakaminen* mahdollistaa erilaisen toiminnan. Fyysisten toimintatilojen tarkoituksenmukaisuus ja *selkeys* auttavat myös tilojen hahmottamisessa ja ymmärtämisessä, etenkin jos on näön tai liikkumisen kanssa erityisiä tuen tarpeita. Myös työntekijöille helpommin ymmärrettävät tilat ja niiden tarkoituksenmukaisuus auttavat lapsen ohjaamisessa. *Rauhalliset toimintatilat, jotka mahdollistavat pienryhmän toiminnan* ovat edellytys tavoitteelliselle toiminnalle. Kun on mahdollisimman vähän erilaisia häiriötekijöitä, kuten muiden leikeistä kuuluvaa ääntä, on helpompi keskittyä käsillä olevaan tehtävään.

Suunnittelun apuna on *arviointi, lapsen oma varhaiskasvatussuunnitelma sekä ryhmävasu ja tavoitteet.* Suunnittelun apuna on myös *pienryhmistä tai muuten päivittäin kirjatut huomiot sekä esiopetuksen työkalupakki* (koontikaavake erilaisista huomioitavista asioista lapsen arjessa, mitkä esim. oppimisympäristössä täytyy olla huomioituna ja kunnossa tehostetun ja erityisen tuen lasten kanssa, asioita jotka vaikuttavat keskittymiseen). *Arvioinnissa on apuna ikäkauden mukaiset testit.* Kirjauksista sekä

tehtyjen testien tuloksista on hyvä katsoa minkäläistä toimintaa suunnitella. Suunnittelulla pyritään siihen, että lapsen sekä koko ryhmän kootut tavoitteet oppimisessa täyttyisivät.

Tuen suunnittelun pohjalle on *kartoitettava myös työntekijöiden toimintatavat*. Suunnittelussa pohditaan mm. *ovatko työntekijöiden toimintatavat hyviä, tukevatko ne oppimista ja kasvua ja tarvitaanko lisäkonsultaatiota erityislastentarhanopettajalta*.

Enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa työhön tulee paljon asioita joita täytyy pohtia tarkemmin, olla herkemmin kuulolla lapsen asioissa. Kuvaan tässä asioita joiden lastentarhanopettajat kertoivat olevan positiivisia kokemuksia työssä enemmän tukea tarvitsevan lapsen kanssa. Positiivisia asioita lastentarhanopettajat kertoivat olevan kokemukset *kontaktista*, että tavoittaa lapsen ja saa vähitellen nähdä lapsen *onnistumisen kokemukset, ilon ja onnistumisen*. Saa nähdä kun lapsi *nauttii päiväkoitiin tulemisestaan ja olemisestaan ja saa kavereita, miten lapset alkavat toimia ryhmässä ja että erityislasta ei luokitella erilaiseksi vaan osaksi ryhmää, se palkitsee*. *Tieto siitä että tekee oikeita asioita* lapsen hyväksi, on palkitsevaa. Positiivisia kokemuksia kuvattiin olevan myös se, *että huomaa, että tuesta on apua lapselle ja erityisvaikeus helpottuu, lapsi oppii jotain uutta tai ei toivottu käytös jää pois*.

Suunnittelulla, joka pohjautuu lasten havainnointiin ja varhaiskasvatussuunnitelmiin on kantava voima arjen työssä. Se on pohja, jolle rakennetaan toiminta. Oppimisympäristöt ja toimintatavat on pohdittava näitä tukeviksi.

7.2 Enemmän tukea tarvitsevan lapsen osallisuus ryhmässä.

Haastatteluiden pohjalta nousi esiin myös se, miten lastentarhanopettajat kokivat muiden lasten suhtautuvan erilaisuuteen. Koettiin, että *lapset ovat suopeita, ottavat asiat sellaisenaan, kun heille rehellisesti kerrotaan ja selitetään*. Kun ryhmässä on enemmän tukea tarvitseva lapsi, se yleensä tuo toimintaan sellaista, mitä toiset lapset

eivät välttämättä saa, kuten erilaisia terapioita, se voi herättää kysymyksiä: *miksi vain hän saa leikkiä toimintaterapeutin kanssa.*

Kahdessa haastattelussa todettiin, että *ne ovat aikuiset, joilla on enemmän rajoitteita erityislapsen kohtaamisessa ja ymmärtämisessä.* Sitä, onko kyse ryhmän aikuisista, muiden lasten huoltajista vai satunnaisista kohtaamisista päiväkodin arjessa, aineisto ei tuonut esiin. Tietämättömyys luo ennakkoluuloja, tässä kohtaa päiväkodin henkilökunnalla ovat salassapitovelvollisuuden vuoksi kädet sidotut.

Erilaisuus ryhmässä koettiin myönteisenä asiana. *Erilaisuus tuo ryhmään myös tietynlaisen pippurisuuden, kun kaikki ei voi toimia samalla tavalla ja se täytyy kaikkien hyväksyä.* Päiväkoti on oma pienoismaailmansa, jossa kuten isossakin maailmassa on niin fyysisesti kuin henkisesti erilaisia ihmisiä. Yksi voi olla ulkonäöllisesti erilainen, toisen tavat toimia voivat poiketa suuresti muista. *Toisten lasten kannalta on rikastuttavaa, että he oppivat hyväksymään erilaisuutta iässä, jossa se käy vielä helposti.* Arki sitoo yhteen, tullaan tutuiksi ja erilaisen ihmisen läheisyys ja koskeminenkin, *vaikkapa kädestä kiinni ottaminen ei ole aina helppoa,* mutta näissä ryhmissä siihen saadaan hyvää harjoitusta.

Ryhmän toisten lasten kannalta käytännön vaikutuksia lastentarhanopettajan työssä voi olla *että erityisen lapsen huomioimiseen käytetty aika on muilta lapsilta ajassa pois.* Enemmän ohjausta vaativa lapsi vie käytännössä enemmän aikaa ohjaajalta, oli sitten kyse esikoulutehtävistä tai leikkituokiosta. Monesti yksilöllinen ohjaaminen menetelmänä on myös *ryhmän etu,* vaikka se viekin mahdollisesti lastentarhanopettajan ajasta enemmän. Ellei ryhmässä ole avustajaa lapselle, on ryhmän kannalta haastavaa, jos lastentarhanopettaja ottaa vain yhden lapsen ohjaamisen tehtäväkseen. Toisinaan näin on välttämätöntä toimia, jotta esimerkiksi pukeutumistilanteessa asiat sujuvat ja tilanteen kokonaistulos on hyvä.

Lapsi oppii katsomalla muilta mallia, tekemällä perässä. Enemmän tukea tarvitseva lapsi saattaa tarvita tukea sosiaalisen käyttäytymisen ja esimerkiksi leikkitaitojen opetteluun. *Erityisen tuen lapset ovat haaste muille lapsille myös siten, että he toimivat vertaisoppimisen mahdollistajina.* Muut lapset toimivat vertaisiesimerkkinä. Toi-

minnan suunnittelussa otetaan huomioon millaisissa ryhmissä esimerkiksi leikkitoiminta tapahtuu. Pieniin ryhmiin jakaminen, *pienryhmätuokiot ovat tärkeitä, ne tukevat tuen tarpeista lasta*, mutta aikuisen kokoaikaisen läsnäolon ja ohjaamisen sekä pienen lapsimäärän vuoksi ne myös *helpottavat niitä lapsia, jotka toimivat tilanteessa esimerkkinä*. Erityisesti leikkitilanteet vapaamman toiminnan vuoksi ovat monesti tehostetun ja erityisen tuen lapsille hankalia, koska valmista ”käsikirjoitusta” ei ole. Toiminnassa oletetaan lapsen ymmärtävän myös kirjoittamattomia käyttäytymissääntöjä, kuten jakamista, keskustelua, leikin maailmassa tapahtuvaa kanssakäymistä toisten lasten kanssa ja heitä huomioiden.

Enemmän tukea tarvitsevat lapset ovat aineiston pohjalta päivähoitossa tavallisissa päiväkodeissa, tavallisissa ryhmissä ja he myös osallistuvat kaikkeen toimintaan, kuten muutkin lapset. *Mistäään ei jätetä pois, mutta ryhmään osallistumisessa asiat käydään lapsen kanssa läpi*. Tarvittaessa lapselle kerrotaan toiminnan järjestys, mitä tehdään, miten kuuluu olla ja miten toimia. *Osallistuminen riippuu lapsen tarpeista*. Aina mietitään ensin, mitkä ovat lapsen tarpeet, mitä tämä lapsi tarvitsee tuekseen voidakseen osallistua toimintaan. Joskus on tilanteita, joissa voidaan pohtia, onko lapsen tarpeiden kannalta hyödyllistä osallistua käsillä olevaan toimintaan. Näin voi olla, jos lapsella on esimerkiksi allergioita tai muita selkeitä esteitä. Henkilökunta harkitsee lapsen kannalta järkevimmän toiminnan muodon. *Joihinkin esiintymistilanteisiin on valikoitu ryhmää, mutta muuten sitä mahdollisuutta ei välttämättä edes ole*, että yksi lapsi jäisi toiminnasta pois.

Enemmän tukea tarvitsevan lapsen oleminen osana ryhmää on hyväksyttyä, mutta se asettaa haastetta mm. lastentarhanopettajan ajan ja muiden lasten vertaisoppimisen edistäjän roolien muodossa.

7.3 Erityispedagoginen osaaminen näkyy menetelmäosaamisena ja kehittämistoimintana työyksikössä

Erityispedagoginen osaaminen näkyy eri päiväkodeissa eri tavalla ja osaaminen myös mielletään eri tavoin. Toisaalta osaaminen koetaan näkyväksi kaikessa ja sitä on vaikea erotella arjen toiminnasta. Erityispedagoginen osaaminen nähdään niinä

yleisen tuen keinoina, *vinkkeinä, mitä voidaan toteuttaa heti arjessa ilman isompia suunnitelmia jokapäiväisessä toiminnassa*. Erityispedagoginen osaaminen näkyy lastentarhanopettajan toiminnassa tällöin erilaisina toiminnan muotoina, joilla on ongelmia ennaltaehkäisevä vaikutus. Osaaminen näkyy *aktiivisena kokeiluna ja suunnitteluna, mitä voisi tehdä eri tavalla, mikä toimii juuri tällä lapsella ja miten häntä voitaisiin tukea*. Lapsen oppimisen ja kuntoutuksellisten tavoitteiden mukainen toiminnan toteutuksen pohdinta on arkipäivää, se elää koko ajan käytännön työn mukana.

Erityispedagoginen osaaminen näkyy myös *arkipäiväisenä, luonnollisena tapana toimia lapsen hyväksi yleisen tuen keinoin*. Yleinen tuki, siis kaikille annettava tuki ja hyvä arkisen työn ote toimii ennaltaehkäisevänä ja tukevana tekijänä myös tehostetun ja erityisen tuen lapsilla.

Erityispedagoginen osaaminen näkyi aineistossa myös *tinkimättömytenä*. Hyvin monesti, esimerkiksi kehitysvammaisella lapsella jonkin asian oppiminen tai jostakin ei toivotusta toiminnan kaavasta (esim. sylkeminen) pois oppiminen vaatii toistoa toiston perään. Vaatii koko lapsen lähipiiriltä paljon, että jaksaa pitää saman linjan, olla tinkimätön opeteltavan asian suhteen. Osaaminen näkyy lastentarhanopettajan työssä *asioiden loppuun saattamisena*, siinä että *ei oikeasti katsota läpi sormien, vaan ajatellaan, mitä lapsen tavoitteet on*. Ero tavallisen lapsen oppimiseen tehostetun ja erityisen tuen lapsen välillä usein on juuri siinä, että tavallisesti lapselle riittää muutaman kerran opastus opittavassa asiassa. Hänen kanssaan voi jopa joskus jous- taakin alkuperäisestä säännöstä ja hän osaa palata siihen takaisin tarvittaessa. Kun on kyseessä tehostetun tai erityisen tuen lapsi (tietenkin aina riippuen lapsesta) täytyy aikuisen tietää milloin, minkälaisissa tilanteissa voi ajatella poikkeavansa alkuperäisestä säännöstä. Ensinnäkin alkuperäistä sääntöä toistetaan, opetellaan, joka päivä, usein kuin puhtaalta pöydältä aloittaen. Toiseksi, jos tässä tilanteessa antaa myönnytyksen ”katsoo läpi sormien”, voi olla että koko säännön opettelu menettää merkityksensä lapselle.

Erityispedagogiseen osaamiseen varhaiskasvatuksessa, kuten muuhunkin varhaiskasvatuksen osaamiseen kuuluu *rajojen asettaminen*. Enemmän tukea tarvitsevan lapsen kanssa rajat täytyy pohtia hyvin tarkkaan ja pitää niistä kiinni. Osaaminen on myös

lapsen *yksilöllistä ohjaamista*. Se on lapsen tarpeiden ja tapojen tuntemista ja asioiden esittämistä ja ohjaamista lapselle parhaiten soveltuvalla tavalla. Erityispedagoginen osaaminen on haastateltujen lastentarhanopettajien mukaan *lapsen vahvuuksien tukemista*. Vahvuuksien, jo opittujen taitojen tukeminen on yhtä tärkeää kuin vielä harjoiteltavienkin asioiden. Tukemalla vahvuuksia pidetään yllä taitoja, mikä on kuntoutuksen kannalta tärkeää. Vahvuuksien tukeminen on konkreettisten harjoitteiden lisäksi positiivista kannustamista, missä lapsi saa kokea, että tämän minä osaan ja tässä olen hyvä. Positiivisen palautteen antaminen näennäisesti pienistä asioista on tärkeää.

Erityispedagogiseen osaamiseen kuuluu erilaisten menetelmien ja apuvälineiden käytön hallinta. Pienryhmätoiminta nousi näissä haastatteluissa apuvälineistä ja työmenetelmistä tärkeimmäksi. Pienryhmätoiminnan mahdollistamiseksi on mm. *muutettu työvuorolistaa niin, että kaikki työntekijät ovat paikalla*, kun on aamupäivän toimintatuokioiden aika. Pienryhmät mahdollistavat sen, että pärjätään vähemmän järeillä keinoilla, esimerkiksi aina ei tarvita avustajaa lapselle, jos *hän pystyy toimimaan, kun ryhmä on jaettu riittävän pieneksi*. Pienryhmätoiminnasta pitävät myös aikuiset, *se vähentää levottomuutta, hälinää, ääntä ja liikettä*. Lisäksi *lapsilla on tavallaan oma aikuinen*. Lasten runsas *kieltäminen* vähenee pienryhmissä. Pienryhmissä lasten *ei tarvitse odottaa paljon ja myös siirtymätilanteet vähenevät*. Pienryhmissä voi olla mukana yhtenä vetäjänä erityislastentarhanopettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Ryhmiä *jaetaan kolmeen tai useampaankin pienryhmään* ja niitä vetävät kaikki tiimin työntekijät. Pienryhmätilanteita hyödynnetään etenkin aamupäivän aktiivisemmän toiminta-ajan, jolloin myös lapsilukumäärä on suurin.

Vuorovaikutusleikki, kuvin tuettu leikki tai vaikka eläinleikki on helppo ohjata ryhmässä joka on pieni. Pienryhmätoiminnalla voidaan toteuttaa erilaisia kerhoja vastaamaan tiettyyn tuen tarpeeseen, kuten *äännekerho, vuorovaikutusleikkikerho, KI-LI-kerho, eli kieli ja liikunta sekä tunnekerho*. Tunnekerhossa voidaan hyödyntää vaikka *Askeleittain -ohjelmaa* (sosiaalisia ja tunnetaitoja kehittävä harjoitusohjelma), *Satuhierontaa* (lasta hierotaan hellästi selästä pienen sadun ajan, jolloin rauhoittuminen, keskittyminen, rentoutuminen ja koskettamisen opettele helpottuu), *Tunnetelttaa* (tunnetaitojen kehittämiseen), *aina sen mukaan millaista tukea lapsille tarvitaan*. Ennen tuetumpaa toimintaa on hyvä huomioida huoltajien osallisuus päätöksen teos-

sa ja että *huoltajien kanssa on keskusteltu ensin* ja esitetty että *hoitopäivän aikana olisi tällaiseen apuun mahdollisuus*. Toimintaa jaetaan myös muuna aikana, toimitaan porrastaen. *Porrastaen siirtyen esim. ulos lähteminen ja nukkumaan meno* ovat huomattavasti rauhallisempia tilanteita. pienemmän ryhmän kanssa pystytään paremmin huomioimaan enemmän tukea kaipaavaa lasta.

Puhetta korvaavia kommunikoinnin keinoja käytetään, joko puheen tukena tai kommunikoinnin keinoksi puheen puuttuessa. *Kommunikoinnin koko kirjon tietous* on tärkeää erityispedagogista osaamista työssä. Puhetta korvaavia kommunikoinnin keinoja on monia ja niihin jokaiseen täytyy opetella. Tärkeintä kuitenkin on, että vuorovaikutus syntyy lapsen ja häntä ohjaavan aikuisen välille. Kommunikoinnin apuvälineitä on mm. *kuvat, ne ovat väline, joka toimii kaikilla lapsilla hyvin arjen hahmottamisen apuna*. Kuvat toimivat yleisenä tukena. Tehostetun tai erityisen tuen lapsilla voi olla käytössä *AAC -kansio*, joka perustuu kuvien käyttöön ja jolla voidaan kuvien avulla koota lauseita eri elämänalueilta. Kuvien käyttöön perustuu myös *nopean piirtämisen tekniikka*, joka on *etenkin pienten lasten kanssa toimiva keino esittää ja jäsentää asioita*. Nopean piirtämisen etuna on, että sitä voi toteuttaa missä tahansa, mukaan tarvitaan vain paperia ja kynä. Ulkona käy jopa hiekka avuksi tiukassa tilanteessa. Kuvien saadaan selkeytettyä pelkkiä sanoja paremmin mitä halutaan sanoa, mitä ollaan esimerkiksi seuraavaksi tekemässä. Kuviin ja kuvakommunikaatioon perustuvat myös *Suupoppi -laulut*, jotka kuvatarinoidensa vuoksi ovat taululta lapsen helppo oppia. Kuvatarinoin varustetut laulut jäävät lapsille mieleen helpommin ja erityisesti Suupoppi -laulut on tarkoitettu kielellisen kehityksen tukemiseen. Kuviin ja kuvaosaamiseen liittyy myös *leikkitaulu*. Leikkitaulussa on selkeinä kuvina erilaiset leikit ja niistä lapsi saa valita mieleisen leikin. *Leikkejä mietitään niinkin, että kenen kanssa tämä lapsi voi leikkiä niin että se tukee lapsen leikkiä ja kuka siinä tilanteessa on ohjaamassa*. Leikkitaululle kiinnitetään lapsen oma nimi sen leikin kohdalle jonka hän on valinnut.

Toisinaan kommunikaation apuvälineenä on tekniikkaa, kuten *puhekone*, johon on valmiiksi nauhoitettu lapselle muutama lause, joilla voi vastata kysyttäessä tai esittää oman asian, tervehdyksen, toivomuksen. Toisinaan voi olla käytössä *FM-laite*, joka helpottaa kuulemista tiloissa ja tilanteissa joissa on monia ääniä yhtä aikaa. Ohjeita antaessa on tärkeää muistaa *selkokieli*. Se tukee myös maahanmuuttajalapsia. Heille

on tukena S-2-materiaali, Suomi toisena kielenä harjoitteet, joita lastentarhanopettaja voi käyttää.

Äänen käytöllä on iso merkitys ryhmätilanteissa, *hiljaisuutta* opetellaan isoissa lapsiryhmissä tietoisesti. Isoissa ryhmissä äänet kasvavat äkkiä kaksikymmentäkertaisiksi ja ovat siksi monelle enemmän tukea tarvitsevalle lapselle todella vaikeita tilanteita.

Kommunikointiin ja hyvään vuorovaikutukseen lapsen ja tämän perheen kanssa on käytössä maahanmuuttajilla usein myös *tulkkipalveluita*, sekä ihan jokapäiväisenä apuna *reissuvihko*, jossa voi olla kirjattuna sekä kotoa viestiä lapsen kuulumisista että päiväkodista kotiinpäin viestiä miten päivä siellä on mennyt. Reissuvihko on monella enemmän tukea tarvitsevalla lapsella tärkeä, sillä monet enemmän tukea tarvitsevat lapset ovat kuljetuslapsia, eli kulkevat taksilla päiväkodin ja kodin väliä. Tämä tarkoittaa sitä, että päiväkodin henkilökunta ei tapaa näiden lasten vanhempia tulo- ja hakutilanteissa, kuten muiden hoidossa olevien lasten vanhempia tulo- tai hakutilanteissa. Enemmän tukea tarvitsevat lapset kulkevat päiväkodilta mahdollisesti myös terapiaoihin taksilla, jolloin vihko on tärkeä viestiväline myös näissä tilanteissa.

Erityispedagogista osaamista ovat ja osaamista työntekijältä vaativat myös muut päiväkodissa käytössä olevat käytännön menetelmät, kuten *Theraplay -harjoitteet* tai *positiivinen palkitseminen*. Positiivinen palkitseminen on tärkeää, *lapset oppivat huomaamaan ja kannustamaan toisiaan onnistumisista. Tarrapalkinnot ovat kaikkien haluamia*, mutta positiivisen kannustamisen keinoina voi olla vaikka että *perjantaisin kaksi koko viikon kauniskäytöksisintä lasta pääsee ”ravintolapöytään”*. Parhaan käytöksen halu lähteekin lapsesta itsestään.

Aineistossa erilaisia erityispedagogisen osaamisen käytännön välineitä työssä on vielä mm. *time timer*, eli *sektorikello ja liikennevalot*. Ne ovat hyviä välineitä, *jos niitä osataan käyttää oikein*. Time timer, eli sektorikello *menettää tehoansa jos sitä käytetään liikaa, täytyy osata katsoa mihin se sopii*. Time timer näyttää jäljellä olevan ajan määrän selkeästi. Liikennevalot ovat työntekijän mukana kulkevat, vaikkapa kaulanauhassa roikkuvat vihreä, keltainen ja punainen ja taas vihreä kiekko. Tämä nippu

toimii kuvallisena ohjeena lapselle miten toimia, kuten liikenteessä liikennevalot. Liikennevalot toimivat esimerkiksi oman toiminnan huomioimiseen, vihreä tarkoittaa, hyvä, jatka samaan malliin, keltaisella *annetaan lapselle mahdollisuus korjata omaa käyttäytymistään tai ehdotetaan*, annetaan malli miten voisi toimia tai lapsi voi kertoa itse miten pitäisi nyt tehdä. Punaisella on syytä pysähtyä, on toimittu vastoin sääntöjä. Näitä apuvälineitä *olisi hyvä olla käytössä myös kotona*.

Ammatillista varmuutta ja erityispedagogista osaamista on myös ajan antaminen lapselle joka ei ole valmis osallistumaan, *ei tahdo osallistua* toimintaan, *ei ehkä ole kypsä siihen*. Lapsen havainnointi antaa tietoa miten lapsi reagoi ja millaisesta tilanteesta on kulloinkin kyse.

Haastatteluissa lastentarhanopettajat vastasivat siihen, minkälaista kehittämistä erityisvarhaiskasvatuksellinen osaaminen heidän mielestään vaatii. Vastaukset olivat moninaisia, parannuksia kaivattiin useisiin asioihin. Ensinnäkin, kehittäminen nähtiin totutun toimintatavan muuttamisena, *otetaan jokin asia, kyseenalaistetaan se ja mietitään miten voisi toimia eri tavalla, totutun toimintatavan muuttaminen on usein hyväksi*. Erityispedagogista osaamista työssä on siis myös toimimattomista menetelmistä luopuminen ja asioiden tarkastelu eri näkökulmasta. Hyvään tulokseen päästäkseen tarvitaan *ammattitaitoinen työhönsä sitoutunut henkilökunta ja aikaa*. Henkilökunnan erityisvarhaiskasvatuksellista osaamista kehittää työyksikössä myös toiminnan *arviointi ja sen perusteella suunnitelmallinen, aktiivinen kehittäminen* toivottuun suuntaan. Henkilökunnan yhdessä tekemä toiminnan *suunnittelu ja kannustus* luo positiivista yhteishenkeä ja toimii kehittämisen vastaanottavaisena maaperänä. *Asioiden yhteinen hoitaminen* ja se, että *sovituisia käytänteistä pidetään kiinni* auttavat kehittämään osaamista työyksikössä.

Yhtenä tärkeänä osaamisen kehittäjänä työyksikössä nähtiin erityislastentarhanopettajan (elto) osallistuminen ryhmän kanssa tehtävään työhön enemmän, toivottiin, että *elto ottaisi päiväksi ryhmän ohjauksen, näkisi tilanteita* enemmän. Joskus on vaikea sanoittaa juuri sitä kokemusta mikä esim. ryhmän ohjaamisessa on vaikeaa tai voi olla hankala nähdä se tekijä omassa työssä, joka tarvitsisi muutosta. *Henkilökohtaista ohjausta ja vinkkejä erityisiin tilanteisiin, työnohjaustakin* toivottiin kehittämään toimintaa.

Aineistosta nousi esiin myös nykyisen niukan talouden tuomia paineita työhön. Kaivattiin resurssien lisäämistä niin erityisopettajan antaman ajan suhteen kuin ihan tilojenkin suhteen, *että saisi jaettua esikoululaiset ja pienemmät omaksi ryhmäkseen*. Materiaalisia resursseja toivottiin, esimerkiksi uusia *oppimispelejä*. Suuremmat resurssit mahdollistaisivat sen, että *pystyisi sitä henkilökohtaista ohjausta enemmän tekemään*. Koulutus on luonteva osa osaamisen kehittämistä. *tunnepuolen pulmissa* kaivattiin erityisesti koulutusta lisää. *Tietoa koko henkilökunnalle, konkreettisia neuvoja* miten toimia haastavan, tehostetun tuen lapsen kanssa. Haastatteluihin nousi myös ajatus, että *avustajalle voisi olla jokin ihan oma koulutus, jota elto voisi pitää*.

Aineistosta nousi myös, että osaamista talossa kehittäisi *perhetyön*, ennaltaehkäisevän lastensuojelun avohuollon työn *kynnyksen saaminen alemmaksi*. *Yhteistyön lisääminen lastensuojelun kanssa* oli tärkeäksi koettu asia, esimerkiksi *perhekerhojen avulla*. Myös *yhteistyön lisääminen neuvolan kanssa* koettiin asiaksi joka lisäisi osaamista työyksikössä. Erilaisissa tilanteissa kaivataan erityyppistä tietoa lapsiin liittyvissä asioissa ja mutkaton neuvon kysyminen eri tahoilta edistäisi työyksiköissä erityisvarhaiskasvatuksellista osaamista. *Esimiesten puuttuminen tilanteisiin* oli myös luettu kehittäväksi tekijäksi, toisinaan tarvitaan selkeää puuttumista ja *mukana oloa haastavissa palaverissa*.

Erityispedagoginen osaaminen näkyy toimivina yleisen tuen käytäntöinä arjessa. Tarvitaan myös kykyä asettaa rajoja ja olla niiden kanssa tinkimätön. Pienryhmätöiminnällä ja toiminnan porrastamisella saadaan tuettua lasta helpommin. Lasta tukevassa leikissä, tunnetaitojen harjoittelussa, kuvakommunikaatiossa ja apuvälineissä on oma opettelunsa, mutta ne toimivat yksilöllisesti kohdennettuina tehokkaasti. Kehittämistä tukisi toimintatapojen kyseenalaistaminen ja rohkea muuttaminen, erityislastentarhanopettajan läsnäolo sekä lisäresurssit. Yhteistyön kynnyksen madaltaminen eri ammattilaisten kanssa toisi lisäosaamista.

7.4 Enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävässä työssä ilmeneviä haasteita ja kuormittavia tekijöitä

Haastattelujen pohjalta ilmeni, että lastentarhanopettajan työ tehostetun ja erityisen tuen tarpeessa olevien lasten kuuluessa lapsiryhmään, on kohdattu monenlaisia haastavia tilanteita. On lasten kanssa toimiessa eteen tulevia tilanteita, joita lapset itse tuottavat. Huoltajien ja muun lähiverkoston kanssa tehtävässä yhteistyössä on myös tilanteita, jotka koetaan haastaviksi. Lastentarhanopettajan työssä nämä edellä mainitut voivat myös tuottaa omaan jaksamiseen liittyviä ajatuksia ja tunteita.

Haastavaa on, kun on keinot vähissä lapsen kanssa. Lapsilla on pulmat sen verran isoja että tulee tilanteita, joissa on työntekijänä uuvuksissa itekin. Enemmän tukea tarvitsevilla lapsilla on hyvin monenlaisia lapsia, tavanomaiset kasvatuksen ja tuen keinot eivät aina riitä, joskus jopa erityisen tuen keinot eivät tahdo tuntua riittävän. Joskus on tunteita, että tekeekö aina oikein – toisaalta tietää että tekee, mutta ne tilanteet on niin rankkoja. Pitäisi päästä puhumaan. Haastavat tilanteet työssä pakottaa työntekijänkin miettimään omaa osaamistaan, työtään reflektoiden, joutuu kohdakkoin itsensä kanssa.

Haastavaa on, kun lapsi menee kehityksessään taaksepäin. Kehityksessään taaksepäin meneminen tarkoittaa sitä, kun jokin jo opittu taito katoaa. Erityisen raskasta sitä on seurata kehitysvammaisilla lapsilla, joilla on jokin taannuttava sairaus. Lastentarhanopettajalta kaivataan kykyä olla rinnalla kulkija hyvin monenlaisissa elämäntilanteissa. Lastentarhanopettajat kokevat riittämättömyyttä, kokevat, että pitäisi pystyä enempään. Ryhmien haastavuus vaikeuttaa niistä irrottautumista, jolloin on entistä vaikeampaa päästä puhumaan ja purkamaan tilanteita tiimin kanssa. Koko ryhmä voidaan kokea haastavaksi, jos ryhmän kokoonpano on sellainen, että se ”ruokkii” ei-toivottua käytöstä toisilla ryhmän jäsenillä. Hyvän sijaisen löytäminen vaativaan ryhmään voi olla vaikeaa ja tietyllä tapaa ryhmä vetää ohjaajansa liiankin kiinni itseensä. Avustajien saamisen hankaluus koetaan kuormittavaksi tekijäksi.

Aineistosta nousi myös kokemus, että huoltajille lapsen vaikeista ajoista kertominen on koettu haastavana. *Haastavaa on, kun joutuu kertomaan huonoista ajoista vanhemmille, vaikeaa se on jos vanhempi ei ole hyväksynyt esimerkiksi lapsensa kehityk-*

sessä olevia haasteita. Vanhempien kohtaamiseen liittyi lastensuojelullisten tilanteiden tuomat haasteet ja paineet. *On vaikea hyväksyä vanhemman ajatusmaailmaa silloin kun se ei ole lapsen etu.* Perhekeskuksiin ohjaamisen kynnystä toivottiin helpommaksi.

Monesti lasten kehityksessä olevat ongelmat saavat nimen, diagnosoidaan juuri ennen esikouluikää. Vasta ennen esikouluikää nähdään selkeämmin, kuin aivan varhaisina vuosina, minkälaisissa asioissa lapsi tarvitsee enemmän tukea. Työntekijälle on haastavaa tukea perhettä *kun vaikea asia tulee päiväkotikäisenä eteen.* Koko perhe on suuren tuen tarpeessa sellaisessa vaiheessa, jossa lapsen koko loppuelämään vaikuttavia asioita tulee viralliseksi. *Siinä tuskassa pitäisi osata tukea oikein. Vanhempien tukeminen hiljalleen asian ymmärtämiseen niin, että lapsi saisi lopulta tuen vaikeuteensa myös kodin kautta.* Vanhempien kohtaamista koettiin haastavaksi työssä muutenkin, koettiin että on koulutuksen puutetta vanhempien ja perheen kohtaamisessa.

Lastentarhanopettajia työssään enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa kuormittaa *vastuu*, joka on aina läsnä ihmisten kanssa tehtävässä työssä, mutta vielä enemmän, laajemmin, esimiestyötä tekevilla lastentarhanopettajilla. Kuormittavuutta entisestään lisää huoli oman tiimin työntekijöiden jaksamisesta, haastateltavat kertoivat että *henkilökunta on usein jaksamisen ääri rajoilla.* Kuormittaa, kun kuulee toisilta työntekijöiltä, *että on rankkoja tilanteita.* Siellä missä avustajia on, koettiin myös *avustajien tukeminen* kuormittavaksi, tapahtuuhan sekin lastentarhanopettajan kaiken muun työn lisänä.

Lastentarhanopettajilta vaaditaan kykyä osata *esittää asiat niin, että tiimi ymmärtää.* Selkeän vuorovaikutuksen tavoite on aina läsnä. Enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa, kuten muidenkin lasten kanssa, mutta vielä enemmän on tärkeää, että henkilökunta on samoilla linjoilla, toimii samojen sääntöjen ja kasvatustavoitteiden mukaisesti.

Haastatteluissa nousi esiin, että lastentarhanopettajia kuormittavat *suuret lapsiryhmät.* Lapsiryhmiä suunniteltaessa tulisi paremmin huomioida *ryhmäkoossa tehostetun ja erityisen tuen tarpeet.* Ryhmäkoon tulisi erityisen tuen lapsilla olla mielellään

pienempi, henkilökunnan määrä tarkoin pohdittu, mieluummin liikaa henkilökuntaa kuin liian vähän. Myös *resurssien vähyys* kuormittaa.

Työssä haastaviksi asioiksi koettiin tilanteet, joissa omat riittämättömyyden tunteet syövät pohjaa ammatilliselta varmuudelta. Näitä tilanteita voi kerryttää mm. resurssipula, haastavat, moniongelmaiset ja paljon tukea tarvitsevat lapset perheineen, mutta myös vaativat ryhmäkoko-panot.

7.5 Erityislastentarhanopettajan tuki ja ammatillinen vuorovaikutus moniammatillisen verkoston kanssa

Tärkeimpänä yhteistyötahona päiväkodin lastentarhanopettajat kokivat erityislastentarhanopettajan (elto), kiertävän erityislastentarhanopettajan (kelto) tai varhaiskasvatuksen erityisopettajan (VEO). Samaa alansa asiantuntijaa kuvaavia sanoja on monta, toimenkuvassa on pieniä eroja. Eri kunnissa on erilaiset mahdollisuudet erityislastentarhanopettajien määrässä. Erityislastentarhanopettajat myös tekevät työtään eri kunnissa eri tavalla. Useimmiten päiväkodin ja erityislastentarhanopettajan välinen toiminta painottuu kuitenkin päiväkotien lastentarhanopettajien neuvontaan, *konsultointiin*. *Veo neuvoo, ohjaa, opastaa*, miten parhaiten voisi erilaisissa tilanteissa tehostetun tai erityisen tuen tarpeisen lapsen kanssa toimia hänen oppimisensa tukemiseksi.

Enemmän tukea tarvitsevien lasten kuntoutuksellisten kasvatustavoitteiden saavuttamiseksi tehdään moniammatillista yhteistyötä, eli on monia ammatillisia tahoja, joilla on jokin erityisosaamisen alue ja jotka ovat mukana lapsen kuntoutuksessa. Aineistosta nousi tahot: *neuvola, perheneuvola, lastensuojelu, tulevat opettajat, oppilashuoltoryhmä, kuntoutusohjaaja, psykologi*. Yhteistyötä tehdään siis niin terveydenhoitajien kuin sosiaalityöntekijöidenkin kanssa, joita lastenneuvolassa, perheneuvolassa ja lastensuojelussa työskentelee. Koulun yhteistyötahoja ovat tulevien ensimmäisenluokan opettajat sekä koulun oppilashuoltotyöryhmä, johon tarvittaessa voi huolen aiheita nostaa keskusteluun.

*Kelto hoitaa moniammatillisen verkostotyön, osallistuu keskussairaalan tai erityis-
huoltopiirin palavereihin ja toimii linkkinä ryhmään. Kiertävä erityislastentarhan-
opettaja tuo toimintaan tavoitteita ja toiminnallisia ohjeita muilta yhteistyö ja asian-
tuntijatahoilta. Erityislastentarhanopettaja toimii päiväkodin viestinviejänä, nostaa
tarvittaessa asioita keskusteluun moniammatillisessa tiimipalaverissa. Moniammatil-
lisissa tiimipalavereissa on aina lapsi ja huoltajat tai ainakin toinen huoltajista läsnä.,
Lastentarhanopettaja osallistuu lasten kuntoutussuunnitelmapalavereihin, joita on
kerran vuodessa.*

*Erityislastentarhanopettaja on organisaattori, kuuntelija ja opastaja. Erityislasten-
tarhanopettajat organisoivat mm. koulutuksia henkilökunnalle sekä ideoivat ja hank-
kivat tehostetun ja erityisen tuen lasten kanssa tarvittavia opetuksen apuvälineitä.
Erityislastentarhanopettaja on usein lastentarhanopettajan kuuntelija. Lastentarhan-
opettajat kokivat, että *eltolta on saanut tukea pyydettyä, enemmänkin saisi jos
huomaisi pyytää. Aineistosta nousi esiin myös sellainen seikka lasten tukemisessa,
että sellaisten lasten, jotka ovat jo tuen piirissä, asioiden eteenpäin vieminen on hel-
pompaa, kuin saada uusi asia eteenpäin. Päiväkodin arjessa koettiin hyvänä asiana,
että erityislastentarhanopettaja on helposti tavoitettavissa, aina saa puhelimella kiin-
ni, voi käytävällä ohimennen kysyä jotain asiaa. Hyväksi koettiin myös se, että eri-
tyislastentarhanopettaja on arjen toiminnassa mukana, elto ohjaa viikoittain pienryh-
mää.**

Lastentarhanopettajat toivoivat enemmän moniammatillista yhteistyötä, *enemmän
yhteydenpitoa lasten neuvolan sekä lastensuojelun kanssa. Enemmän tukea tarvitse-
villa lapsilla voi olla erilaisia terapioiden ja monissa päiväkodeissa on järjestetty niin,
että terapeutti tulee lapsen luo tämän ”omaan toimintaympäristöön”, päiväkotiin. Te-
rapeuttien kanssa tehtävään yhteistyöhön haastateltavat toivoivat enemmän aikaa
keskustella. Terapeuteilta toivottiin myös neuvoja, vinkkejä, miten lapsen kuntoutu-
mista voisi päiväkodin toiminnassa tukea. Koettiin myös, että avustajilla on enem-
män aikaa siihen, keskusteluun terapeuttien kanssa. Päiväkodin arki voi olla niin ti-
vistähtistä, että ryhmänohjaaminen vie lastentarhanopettajan ajan niin, että ei ehdi
keskustella talossa käyvän terapeutin kanssa. Avustajilta sitten kuulee jos jotain on.*

Avustajat myös saivat aineiston mukaan terapeuteilta suoraan neuvoja miten voi toimia, esimerkiksi mitä kannattaa harjoitella.

Lapsi ja perhe hyötyy matalan kynnyksen tuesta, päiväkotien yhteyteen ennaltaehkäisevänä tukena tuodusta perhetyöstä, *kerho, jota vetää psykologi ja erityislastentarhanopettaja, lapsi on jo päiväkodilla, vanhemman ei tarvitse kuin tulla.*

Moniammatillisuus lastentarhanopettajan työssä on paljon erityislastentarhanopettajan kanssa tehtävää työtä, mutta myös hänen kauttaan ja hänen ohjauksessaan tehtävää työtä. Erityislastentarhanopettajan apuun ja neuvoihin turvaudutaan ja arjen ryhmätyöskentelyyn hänen läsnäoloon kaivattiin kovasti lisää. Moniammatillisuus lastentarhanopettajan työssä on talon ulkopuolelle ylettyvää, mutta myös talon sisäistä. Talon sisäinen moniammatillisuus miellettiin enemmän tiimityöskentelyksi kuin varsinaiseksi moniammatillisuudeksi.

7.6 Lastentarhanopettajat ja avustajien ohjaustyö

Aineiston pohjalta ilmenee, että avustajat koetaan osaksi päiväkodin osaston tiimiä, myös *avustajan ohjaaminen koetaan enemmän tiimityöksi* avustajan kanssa kuin suoraksi ohjaamiseksi. Avustajan kanssa *keskustellaan, mietitään yhdessä* toimintatapoja ja kulloinkin käsillä olevia asioita. *Yhteiseen suunnitteluun* toivottiin enemmän aikaa. Ryhmään tullessa avustajat *perehdytetään työhön, tulevaan toimenkuvaansa*. On tärkeää, että avustajalle tulevat selviksi *lapsen tarpeet*. Myös *talon toimintatapoihin* perehdytetään, jotta kaikki toimisivat samoilla säännöillä.

Lapsen ja avustajan yhteinen oleminen päiväkodissa saattaa olla hyvin tiivistä, intensiivistä. *Avustaja oppii tuntemaan avustettavan lapsen erittäin hyvin*. Työtiimissä avustajan *asiantuntijuutta* lapsesta kuunnellaan. Avustajalla on myös sellaista arjen kokemusta lapsen kanssa tehtävästä työstä, jota välttämättä muulla henkilökunnalla ei ole. Lapsen *palavereissa avustaja on läsnä*.

Avustajien työnkuvat vaihtelevat päiväkodeissa aina lapsen tarpeiden mukaan. On hyvin paljon tukea tarvitsevia lapsia, joiden kanssa työ on laadultaan raskaampaa.

Näissä tilanteissa saattaa olla, että lapsi tarvitsee avustajan vierelleen joka hetki, koko päivän. erittäin vaativien lasten *avustajalle on tärkeää antaa hengähdystaukoja, vaikka vuorottelemalla syöttövuoroissa, vuorottelemalla nukuttamisessa.* On myös kevyempiä työnkuvia, joissa avustajan työ on lähinnä tukea lasta ryhmän toiminnallisissa tuokioissa, kuten esimerkiksi *esikoulutehtävissä avustamisessa.*

Lasten tarpeista ja haasteista riippuen päiväkotiaavustajan yksi tärkeä työn osuus on tehdä itsensä näkymättömäksi. Näkymättömäksi tekeminen tarkoittaa sitä, että *annetaan lapselle siimaa, tilaisuuksia tulla toimeen vain omien taitojen varassa.* Omat taidot eivät kehity, jos autetaan liikaa. *Avustaja on kuulolla,* mutta esimerkiksi näkymättömissä jos toiminta sujuu ilmankin. Näin vahvistetaan lapsen itsetuntoa, kykyä toimia itse ja lapsen kuvaa kuulumisesta tasavertaisena muiden lasten joukkoon. Avustajien ammattitaitoisuus koettiin tärkeäksi. *Monesti avustajat ovat päteviä ja tekevät työtään hyvin itsenäisesti.* Jos päiväkodissa on useampia avustajia, he saavat *toisiltaan vertaistukea.*

Avustaja on osa työpaikan tiimiä, jossa pohditaan ja suunnitellaan työtä. Avustajan rooli voi olla melko vaihteleva. Raskaammissa töissä on tärkeää tulla kuulluksi tiimissä ja pyytää apua ohjaamisessa.

7.7 Tiimityö ja työnohjaus työn tukena

Aineistossa nousi tärkeimpänä oman työn tukimuotona tiimityö. Päiväkodin saman osaston työntekijät muodostavat tiimin, joka tekee arjen työtä sekä suunnittelee sitä yhdessä. Oma tiimi elää samat ilot ja surut ja työpaineet, joten hyvin toimiessaan oma tiimi on paras ymmärtäjä ja tukija arjen kasvatustyön pulmatilanteissa. *Tiimeissä käydään läpi tilanteita, mitä tapahtui, mikä tilanteen laukaisi, puhutaan, reflektoidaan tilanteita.* Haastavien tilanteiden läpi käyminen vaihe vaiheelta reflektoiden omaa toimintaa on tärkeää, jotta ymmärrys siitä mikä haastavan käytöksen aiheutti, oivalletaan ja osataan toimia jatkossa toisin. Tavallisetkin kasvatus – ja opetustilanteet on hyvä puhua, lasten kehityksessä havaitut asiat ym. *Jaetaan työkavereille ymmärrystä lapsesta. Tietous kulloisestakin lapsesta tukee työssä.* Purkamisen ja pohdinnan lisäksi tiimeissä *suunnitellaan tulevaa,* esimerkiksi seuraavan viikon ohjel-

maa. Päiväkodin tahdiltaan nopeatempoisessa arjessa tiimityön haasteena on *ajanpuute*. Tiimipalavereissa sovitaan myös *yhteisiä linjoja*, tarkistetaan että kaikki käyttävät *sovittuja keinoja samalla tavalla*. Keskustellaan *käytetyistä toimintatavoista ja niiden tehokkuudesta*. On tärkeää että tiimipalaverien pitämiseen *sitoudutaan, kirjataan ne kalenteriin ja niistä pidetään kiinni*. Tiimipalaverit on koettu niin tärkeiksi, rikastuttaviksi, että niiden järjestämiseen työajan ulkopuolellakin on suostuttu. *Yhteiskuuluvuudentunne ja kokemus arvostetuksi* tiimin jäseneksi kuulumisesta ovat oman työssä jaksamisen tukia. Asioista puhuminen, ammatillinen vuorovaikutus, *pedagoginen keskustelu, että löydetään se yhteinen linja ja ymmärretään vasun, oman talon ja lapsen merkitys sekä työn merkitys*. Tiimistä usein löytyy myös *parhaat ideat totutun toimintatavan muuttamiseen, kun yhdessä mietitään*.

Muita työssä itseä tukevia asioita koettiin olevan *ulkopuolinen tuki, elton, esimiehen, vanhempien tai kuntoutusohjaajan antama tuki*.

Yksi työn tukena tärkeäksi koettu asia oli työnohjaus. Työnohjauksella toivottiin *tukea työssä jaksamiseen, että saa purkaa asioita*. Työn tueksi löytyi aineistosta *itseohjautuvia työnohjausryhmiä*, joihin saa viedä *asian, ongelman tai tilanteen johon koetaan tarvittavan tukea*. Näissä ryhmissä voidaan myös *tarkastella toimintatapoja, esim. avata perushoidon asiat, miten tämä tehdään, mitä vaiheita siihen kuuluu ja onko jokin toiminto vain pinttynyt tapa*. Itseohjautuvissa ryhmissä voidaan myös *ideoita yhteistä toimintaa, päiväkotien yhteisprojekteja*. Oleminen tiiminä osana isompaa tiimiä auttaa näkemään kokonaisuutta paremmin ja asettamaan asiat oikeaan perspektiiviin, pedagogista keskustelua käymällä voi kollegoilta saada erilaisiin kasvatuksellisiin tilanteisiin kullannarvoisia vinkkejä miten toimia. Oman osaamisen kehittäminen on tukenut työssä, *koulutukset, taide, uuden ”työkalun” käytön oppiminen, esim. tukiviittomat, suupoppilaulut*. Pedagoginen keskustelu myös oman tiimin ulkopuolella on tärkeää, *on hyvä saada keskustella ihmisten kanssa, joilla on sama kieli kuin itsellä, sama koulutuksen taso*.

7.8 Johtopäätökset

Varhaiserityiskasvatus ja kolmiportainen tuki on tavallisissa päiväkodeissa tehtävää arkipäiväistä työtä. Enemmän tukea tarvitsevien lasten tukimuodot ovat hienovaraisia, osin yleiseenkin tukeen sopivia keinoja ja päivähoidon työntekijöiden, varhaiskasvattajien ammatillista osaamista. Varhaiserityiskasvatus ja kolmiportainen tuki on suunnittelua, keskustelua, tarkempaa huomioonottamista, tiimityötä oman päiväkodin henkilöstön kesken, mutta myös yhteydenottoja moniin muihin ammattialojensa erityisosaajiin. Arjen työssä erityiset tuen tarpeet nivoutuvat aineiston perusteella melko hyvin ryhmätoiminnan arkeen, ne pystytään huomioimaan suunnittelussa ja toteutuksessa. Toisaalta erityiset tuen tarpeet tavallaan huojuttavat venettä, ovat sellainen ”pippuri”, kuten yksi haastateltavista hyvin totesi, haaste arjen rutiineille. Näistä haastatteluista nousi pintaan lastentarhanopettajien tuen tarve omalle työlleen, oman tiimin ja verkoston tärkeys.

Oli jännittävää seurata, miten pikkuhiljaa kysymysten kautta sain vastauksia jotka kokosivat minulle sen palapelin, joka on tehostetun ja erityisen tuen näkyminen varhaiskasvatuksessa. Uskon, että sain tutkimuksellani realistisen kuvan siitä, mitä arjen työ ja sen asettamat haasteet ovat lastentarhanopettajalle nykypäivänä, kun tehostetun ja erityisen tuen lapsia on jokaisessa päiväkodissa. Kolmiportainen tuki ja varhainen puuttuminen tunnettiin kentällä ja tuen muotojen kirjo arjessa on edellä luettavissa. Toimivuuden kehittämiseen toivottiin tukea. Vaatimukset lastentarhanopettajan ammatillisessa osaamisessa ovat nousseet, tai ainakin muuttaneet suuntaa, on entistä paremmin tunnettava palvelujärjestelmä, on tunnettava lastensuojelu, on tunnettava perhetyö ja vanhempien tukeminen, puhumattakaan tästä kentästä, jota työlläni tarkastelin, erityispedagogiikasta. Koulutus on tuen muotojen toteutumiseen avainsana. Hain vastausta myös siihen, miten lastentarhanopettajat saavat tukea työlleen tehostetun ja erityisen tuen lasten kanssa ja sieltä nousi esille tiimityön tärkeys ja erityislastentarhanopettajan tuki. Kysymys koettiin hyvin paljon jaksamisen tukemiseksi. Avustajat koettiin tärkeinä toiminnan tukijoina ja osana tiimiä, vertaistukenakin.

Päällimmäiseksi mieleen tästä aineistosta jäi se ajatus, että erityispedagoginen osaaminen ja työ enemmän tukea tarvitsevien lasten kanssa päiväkodissa on yleisyydeltään tavallista, sitä on useimmissa päiväkotiryhmissä. Keinot, menetelmät ja osaami-

nen on myös hyvin lähellä arjen työtä, ne ovat niitä pieniä lisiä, joilla arjen ryhmän ohjaamista helpotetaan, kun ryhmässä on enemmän tukea tarvitseva lapsi. Erityispedagoginen osaaminen ei ole mitään rakettitiedettä, vaan arjen keinoja tukemiseen ja ohjaamiseen. Toimiva ympäristö ja keinot, joilla koko yhteisöä muokataan tukemaan lasta nousevat enemmän esiin kuin se, että lapsen tarvitsisi sopeutua ympärillä olevaan yhteisöön.

Aineistosta nousi esiin lastentarhanopettajien näkökulma enemmän tukea tarvitsevan lapsen ryhmässä olon tuottamiin haasteisiin. Se, että erityispedagoginen koulutus puuttuu, ei tarkoita etteikö osattaisi! Luovat keinot ja tiimin tuki auttavat jaksamaan, sillä sitä korostettiin, jaksamista. Enemmän tukea tarvitseva lapsi tarvitsee todella enemmän, niin opettajalta kuin koko päiväkodin henkilökunnalta ja siksi onkin tärkeää että tukiverkko toimii moitteettomasti. Tukiverkoista lastentarhanopettajille tärkeimmäksi nousi oma tiimi, joka ymmärtää kontekstin, missä lapsi toimii. Moniammatillisia erityisammattilaisia tarvitaan myös ohjaamaan omaa työtä. Sopivassa suhteessa, ihanteellisessa kuviossa tukea tulisi reilusti päiväkodin ulkopuolelta, olisi työnohjausta koko tiimille, ammattitaitoisia avustajia saisi helposti, erityislastentarhanopettaja ohjaisi myös lapsiryhmää, terapeuteilta saisi heti toimivia neuvoja ja olisi varaa materiaaliinkin hankintoihin. Lastentarhanopettaja saisi aikaa omalle työlleen ja sen suunnittelulle ja jaksaisi paremmin.

8 POHDINTA

Mieleeni jäi vähän aikaa sitten käymäni keskustelu, jossa kymmeniä vuosia päiväkodin johtajana ollut nainen kertoi lapsesta jonka aikoinaan tunsu. Lapsella oli kovasti käyttäytymisen ongelmia ja kotioloissa oli hankaluuksia, poika oli levoton, mutta kuten hän sanoi ”Siihen aikaan ei oltu niin tiukkoja tällaisten asioiden suhteen”, ja poika sai olla tavallisessa ryhmässä, pärjätä siellä mukana miten taisi. Toisaalta jäin miettimään että oikeanlaisen tuen avulla hän olisi ehkä saanut enemmän irti opetuksesta ja turvallisemmat varhaisvuodet ja sitten taas toisaalta, onko tässä kuitenkin kyse yhteisöllisyydestä, annetaan olla erilainen ja katsotaan mitä kehittyy, pidetään

tavalla tai toisella mukana porukassa. Päiväkodissa rakennetaan yhteisöllisyyttä tukemaan lasta hänen kasvussaan ja kehityksessään.

Näen yksilön sijoittumisen yhteiskuntaan monialaisesti. Jokaisen oma elämässä saatu, eletty pääoma ohjaa tietyllä tapaa henkilön tapaa ja halua toimia. Varhaiskasvatuksen työntekijälle vaikkapa päiväkodissa tämä tuo tarpeen vastata hyvin monenlaisiin, henkilön itsensä ”oikeaksi” näkemiin todellisuuksiin. Se asettaa myös kysymyksen henkilökunnalle, miten vastata enemmän tukea tarvitsevan lapsen asettamiin haasteisiin, minkä kokee erilaiseksi ja mitkä ovat ne perusteet joilla lapsen erilaisuus määritellään? Varhaiskasvatuksen päivähoitotyötä tehdään niin vanhempien työssäkäynnin mahdollistamiseksi kuin kolmiportaisen päivähoidon tavoitteiden toteuttamiseksi, päiväkodin työntekijän arjessa tarvitaan myös jotain mikä antaa voimaa tehdä työtä niin, että se on rikastuttavaa kaikille.

Varhaiskasvatus tänä päivänä on etenkin sosiaalialan ihmisen näkökulmasta erityisesti koko perheen tukemista, koko perheen huomioimista, lapsen huomioimista omasta kontekstistaan käsin. Terapioiden kanssa on myös ”muotia” että terapiaan menee koko perhe, sekä lähipiiri, lapsen lähiympäristö. Enemmän tukea tarvitsevalle lapsella tämä voi tarkoittaa vaikka sitä, että kun lapsella on fysioterapiaa, terapia onkin päiväkodilla ja siellä on mukana harjoitteita opettelemassa päivähoiton työntekijä, perheen jäsen ja mahdollisesti vielä muita lähipiirin ihmisiä. Nykyaikainen yhteisöllisyyden puutekin korostaa päivähoiton merkitystä. Päivähoito voi olla ainoita sosiaalisia kontakteja muihin ihmisiin, mitä perheellä on, joka taas korostaa ennaltaehkäisevän lastensuojelun tärkeyttä ja sen osaamista erityisesti arkipäivän hoitotyössä. Ratkaiseva tuki voi koostua näennäisesti pienistä asioista. Haastatteluissa esille tullut malli perheelle annettavan perheneuvolan tuen tuomisesta päiväkodin yhteyteen on hyvä keino alentaa kynnystä avun vastaanottamiseen.

Varhaiskasvatuksessa, niin perhepäivähoidossa kuin päiväkodeissakin joudutaan veynymään pelkästä lastentarhanopettajan tai lastenhoitajan, perhepäivähoitajan työstä koko perheen tilannetta ymmärtäväksi ja tukevaksi tahoksi lasten elämäntilanteiden mukaan. Ilman riittävää tukea, koulutusta ja työnohjausta tämä ei kuitenkaan aina toteudu rakentavalla tavalla. Sosiaalialan ammattilaisella on takana ammatilliset opinnot, jotka tukevat juuri perheen kanssa tehtävässä työssä. Tämä tekee sosiono-

mista korvaamattoman työparin perinteisille yliopistolastentarhanopettajille. Yksikään lapsi ei kasva tyhjiössä, vaan tuo päivittäin mukanaan sen ympäristön ja kulttuuripiirin opit ja ajatusmaailmat, joissa hän on elänyt, oman perheensä arvot. Yksistään tässä on sisäistettävää arjen työtä pyörittäessä. Kun on kyseessä enemmän tukea tarvitseva lapsi, on hänellä monin verroin enemmän ”rasitteita”, tahoja joihin perhe on yhteyksissä ja joille he saavat tai joutuvat avautumaan niinkin henkilökohtaista asioista kuin oman perheen kotielämä, arjen rutiinit. Tämän huomioiminen päivähoitossa on tärkeää, huomioida että huoltajalla ei aina voi riittää voimia kerrata uudelleen asioita joita monet ovat jo kirjanneet ylös. Huoltajan kohtaaminen aidosti, välittävästi ja kunnioittaen on pohja lapsen kanssa tehtävälle kasvatus ja kuntoutustyölle.

Lasten mielenterveydellisten ongelmien kasvaessa ja tullessa arjen työssä yhä useammin näkyväksi, myös päivähoitossa henkilökunta kokee turhautumista ja ehkä neuvottomuuttakin ja kokee lisäkoulutuksen tarpeen akuuttina. Tällaisiin tilanteisiin tulisi hyvin herkällä otteella saada tukea työyhteisönä, saada voimaa jotta voi tukea lasta ja perhettä. Lapsi on aina ensisijaisesti lapsi, joka nauttii samoista asioista kuin kuka tahansa lapsi. Enemmän tukea tarvitsevat lapset saavat tavallisesta ryhmästä parhaassa tapauksessa kasvua ja kuntoutumista edistäviä virikkeitä niin vertaisoppimisen kuin ryhmään kuulumisen kautta, itsetunnon kasvuna.

On myös muiden lasten etu oppia tuntemaan erilaisuutta ja oppia elämään enemmän tukea kaipaavan lapsen rinnalla. Elämästähän ei koskaan tiedä, mitä se itse kenenkin kohdalle saattaa tuoda. Ihanasti haastatteluja tehdessä on saanut huomata miten tehostettu ja erityinen tuki elää osana päiväkodin arkea helpottaen kaikkien lasten oppimista yleisen tuen osana. Haastattelut toivat esille, miten kekseliäästi henkilökunta osaa käyttää eri tukimuotoja hyödykseen arjessa. Aivan yksiselitteisen helppoa ei ole enemmän tukea tarvitsevan lapsen integroiminen tavalliseen lapsiryhmään päiväkodissa. Tarvitaan tarkempaa suunnittelua, moniammatillista tukea ja erilaisten asioiden huomioon ottamista, kuten oppimisympäristöt. Virallisten suunnitelmien ja arjen käytännön sovittaminen voi olla haastavaa, mutta myös antoisaa.

Pedagogisen keskustelun käyminen ja henkilöstön hitsautuminen toimivaksi, toinen toistaan tukevaksi tiimiksi on erityisen tärkeää. Työyhteisön toinen toiselleen antama tuki on nopeaa, heti saatavilla ja henkilökohtaista. Lisäksi työkaveri tietää tarkalleen

missä kontekstissa ongelman kanssa liikutaan, on yhteinen kieli ongelmanratkaisuun. Ongelmanratkaisuista toimivimmin oli pienryhmätoiminta, sitä on ja sitä toivotaan lisää. Lapsen havainnointi ja kuuleminen on äärimmäisen paljon yksinkertaisempaa, kun ryhmä on pieni, tiivis ja turvallinen. Lapsikin jaksaa ymmärtää paremmin sen koon ja struktuurin ja saa äänensä kuuluville. Ajan antaminen lapselle, syli ja turvallisuus ovat kulmakiviä joille rakentaa. Luovilla menetelmillä saadaan työhön lisää mahdollisuuksia, väriä ja iloa, kunhan annetaan struktuurin venyä.

Lähtiessäni tekemään tätä työtä, oli oma ajatukseni enemmän yksilön esteellisyyden pohdinnassa. Mietin sitä, miten lastentarhanopettajat voivat auttaa yksilöä ylittämään omia esteitään. Vähitellen tämän työn aikana, tällä matkalla, olen huomannut, että työni käsitteleekin aihetta yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Miten yhteiskunnan ajatusmaailman tulisi muuttua, miten ryhmä ja lapsen oma yhteisö voisi toimia niin, että se parhaiten mahdollistaisi lapsen toiminnan siinä omien edellytyksiensä mukaisesti.

Tutkimuskysymykseni saivat vastauksensa, olettamukseni osuivat oikeaan. Ensimmäkin kolmiportainen tuki on saavuttanut vähitellen vahvenevaa asemaa myös päiväkodeissa. Kolmiportaisen tuen kehittäminen on myös aihe, joka on pinnalla, ihan siitä syystä, että enemmän tukea tarvitsevien lasten määrä kasvaa. Tarvitaan enemmän tukea päiväkodeissa, monenlaista tukea ja useammin. Tutkimuskysymykseni lastentarhanopettajien saamasta tuesta työlleen sai myös vastauksensa. Ne löytyivät moniammatillisuudesta, tiimityöstä ja kehittämisestä. Oletin lastentarhanopettajan roolista avustajan ohjaajana selkeämmäksi, mutta lastentarhanopettajat mielsivät avustajat enemmän osaksi tasa-arvoisempaa tiimiä kuin suoraan ohjattavikseen. Tiimityön tärkeys, jokaista ihmistä tukevan yhteisön luomisen tärkeys ja toisen ihmisen hyväksyvä kohtaaminen olivat lopulta sellaisia keskeisiä teemoja, jotka jäivät tästä työstä itselle eniten mieleen.

LÄHTEET

Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. 2002. Johdatus erityiskasvatuksen käytäntöön, Dark Oy, Vantaa

Alijoki, A. & Pihlaja, P. 2012. Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.), Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy, 260 - 273.

Form, K. & Koppinen, M-L. 2012. Menossa mukana, Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen, Bookwell Oy, Juva

Hautala, K. 2011. Erityisyys päiväkodissa- Erityistuen tarpeessa olevien lasten tukeminen päiväkodissa ja varhaiskasvattajien osaaminen erityistuen tarpeessa olevien lasten tukemisessa. AMK-opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Huhtanen, K. Varhainen puuttuminen, 2004. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa, Tammer-Paino Oy, Tampere

Hyytiäinen, M., Kokko, L., Mäki, M., Pietiläinen, E. & Virtanen, P. 2009. Vaikeavammaisten oppilaiden opetus, Esiopetuksesta peruskoulun päättymiseen, Solver palvelut Oy

Keskinen, R. & Lounassalo, J. 2011. Pedagoginen dokumentointi, Leppoistava osallisuuden mahdollistaja. Teoksessa Mäkitalo, A-R., Nevanen, S., Ojala, M., Tast, S., Venninen, T. & Vilpas, B.(toim.), Löytöretkellä osallisuuteen, Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II, Yliopistopaino, Soccan ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja nro 25, 199 – 216

Kurttila, T. 2011. 8. kysymys: Onko yhteisöllisen kasvatuksen paluu mahdollista?, Teoksessa Nivala, E., (toim.) Kymmenen kysymystä kasvatuksesta, Helsinki, Premediahelsinki, Kirjoittajat ja Lasten Keskus Oy, 39 – 44.

Lyytikäinen, T. 2006. Päiväkodin hoito- ja kasvatushenkilökunnan kokemuksia integraation toimivuudesta. AMK-opinnäytetyö. Diakonia ammattikorkeakoulu Piekämäen yksikkö.

Murto, K. 1992. Prosessin johtaminen, Kohti prosessikeskeistä työyhteisön kehittämistä, Saarijärven Offset Oy

Määttä, P. & Rantala, A. 2010. Tavallisen erityinen lapsi, Yhdessä tekemisen toimintamalleja, WS Bookwell Oy, Juva

Opetushallituksen Internetsivut, www.oph.fi,
13115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf

Pihlaja, P. 2005. Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoitossa. XGS, Kuntatalo, Helsinki, Helsinki

Pihlaja, P. & Svärd, P-L. 1997. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa, WSOY – Kirjapainoyksikkö, Porvoo,

Kaski, M. 2014. Kehitysvammaisena elämästä kuolemaan. Teoksessa Pöyhä, R., Tasmuth, T. & Reinikainen, P., (toim.) Lääkäri saattajana, Pohdintoja kärsimyksestä, kuolemasta ja eutanasiasta. Porvoo: Bookwell Oy, 76 - 85.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa, Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys, Otavan kirjapaino Oy, Keuruu Starsoft Oy, Internetsivut, <https://www.starsoft.fi/public/?q=node/11166>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Internetpalvelu 2014, Varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 6.1.2014. www.thl.fi/fi_fi/lait/varhaiskasvatus/linjaavat/vasu-a

Lastentarhanopettajien teemahaastattelu, joulukuu 2013 - tammikuu 2014

1. Tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävä lastentarhanopettajan työ

- Kerro miten tuttuja kolmiportaisen tuen sekä varhaisen puuttumisen käsitteet ovat sinulle?
- Kerro lastentarhanopettajan työstä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa, yleistä siitä miten se näkyy työssäsi?
- Kerro esimerkkejä joka päivä /viikoittain ja kuukausittain tai harvemmin tehtävästä työstä, mitä tulee säännöllisesti, mitä harvemmin?
- Miten organisoit päivittäiset toimintatuokiot? Kerro esimerkkejä.
- Millaisten asioiden koet auttavan vastaamaan tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin? Nouseeko jokin asia erityisesti mieleen?
 - Mikä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävässä työssä on parasta? Kerro esimerkkejä.
 - Mikä on haasteellisinta? Mikä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa tehtävässä työssä on haasteellisinta, vaativaa ja vaikeaa?
 - Miten ratkaisette nämä tilanteet? Kerro esimerkkejä.
 - Miten tehostetun ja erityisen tuen lapsen osallistaminen onnistuu ryhmässänne? Vaatiiko se jotain erityisjärjestelyjä, jos niin mitä?
 - Osallistuvatko nämä lapset tapahtumiin, retkiin tms?
 - Minkälaisia käytännön työkaluja tai toimintatapoja on käytössänne?
 - Kerro parhaista toimintatavoistanne, mikä toimii?
 - Miten tehostetun ja erityisen tuen lasten kanssa tehtävä työ eroaa yleisen tuen lasten kanssa tehtävästä työstä? Millaisia esimerkkejä tulee mieleen teoriasta ja käytännöstä?

- Minkälaista yhteistyötä teet lapsen moniammatillisen verkoston kanssa.

Kerro esimerkkejä.

- Miten joustavasti toimii ammatillinen vuorovaikutus tehostetun ja erityisen lapsen moniammatillisen verkoston kanssa?

- Mitä toivoisit tähän vuorovaikutukseen lisää?

2. Lastentarhanopettajan tekemä avustajien ohjaustyö

- Ohjaatko ryhmä tai henkilökohtaisia avustajia työssään?

- Kerro esimerkkejä ryhmäohjausta tekevien avustajien kanssa tekemästäsi ohjaustyöstä. Kerro tyypillisin tilanne, kerro harvinaisemmasta tilanteesta.

- Kerro esimerkkejä henkilökohtaisten avustajien kanssa tekemästäsi ohjaustyöstä, kerro tyypillisin tilanne, kerro harvinaisemmasta tilanteesta.

- Miten kehittäisit tätä ohjaustyötä? Kerro esimerkkejä.

- Kuvaile ihannetila, miten avustajien ohjaaminen toimisi ihannetilassa?

- Jos et tee avustajien ohjaustyötä, voisit kertoa siitä, mistä on kyse siinä että et tee ohjaustyötä?

- Mitä muuta sinulle tulee mieleen tähän avustajien kanssa tehtävään työhön liittyen?

3. Tuki ja ohjaus omalle työlle tehostetun ja erityisen tuen lasten kanssa

- Minkälaiseksi koet saamasi tuen määrän? Saatko sitä tarpeeksi, onko sitä liikaa tai liian vähän?

- Miten koet saamasi tuen sijoittuvan ajallisesti tuen tarpeen ilmenemiseen nähden?

- Minkälaista tukea ja ohjausta haluaisit saada? Kuvaile ihannetila, minkälaista tuki on, kun kaikki sujuu ihanteellisesti. Kerro esimerkkejä, miten tuki on ihanteellista.

- Minkälaisissa tilanteissa koet tarvitsevasi eniten tukea ja ohjausta?

- Miten itse voisit toimia asian eteen? Mistä saisit haettua tukea työllesi?

- Millaista tukea toivoisit saavasi koko lähiammattiverkostolle työyksiköissäsi?

- Mitä muuta sinulle tulee mieleen tähän tukeen ja ohjaukseen liittyen?

4. Erityisvarhaiskasvatuksen osaamisen kehittäminen työyksikössä

- Minkälaista on erityisvarhaiskasvatuksen osaaminen työyksikössä tällä hetkellä?
- Mikä toimii, mihin on osaamista, tietoa ja taitoa? Kerro esimerkkejä.
- Miten erityisvarhaiskasvatuksen osaaminen näkyy parhaiten päivittäisessä struktuurissanne?
- Minkälaista erityisvarhaiskasvatuksen osaamista yksikössä tarvittaisiin

lisää